

PRAĆENJE PRIMENE ZAKONSKIH REŠENJA
O NASILJU U PORODICI U SRBIJI: NALAZI
PILOT ISTRAŽIVANJA

VESNA NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ

Copyright © 2013 UN Women

Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) utemeljena je na viziji ravnopravnosti sadržanoj u Povelji UN. Između ostalog, UN Women radi na eliminisanju diskriminacije žena i devojaka, osnaživanju žena, i ostvarivanju ravnopravnosti između žena i muškaraca kao partnera i učesnika u razvoju i jačanju ljudskih prava, u humanitarnim aktivnostima i unapređivanju mira i bezbednosti.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem UN-a.

SADRŽAJ

Uvod	4
Pregled postojećih zakonskih rešenja u Srbiji	4
Trendovi i nedostaci u primeni zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji	3
Opravdanost istraživanja	7
Istraživanje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji	8
Metodologija.....	8
Cilj i metod	8
Uzorak istraživanja	9
Glavni problemi na koje se naišlo tokom prikupljanja podataka	11
Ključni nalazi istraživanja	12
Zaključci i preporuke.....	44
Preporuke	46
Izmene zakona i njihova primena	46
Prikupljanje i razmena podataka	46
Praćenje i evaluacija	47
Edukacija	47
Literatura	48

UVOD

Iako ređe nego muškarci, žene se, ukupno gledano, takođe gone i osuđuju za nasilje u porodici. Međutim, to je u Srbiji bilo potpuno zanemareno i nedovoljno istraženo, pa tako nije bilo moguće utvrditi kako se primenjuju zakonska rešenja o nasilju u porodici u slučaju žena izvršiteljki, odnosno, kakav uticaj ima rodna pripadnost na njihovu primenu. Skorašnji primeri neodgovarajuće primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici, u kojima su žrtve tretirane kao izvršioци i obrnuto, potvrđuju hipotezu da se to dešava zbog stereotipa, predrasuda, kao i nedostatka znanja i smernica za primenu zakona u praksi. Štaviše, statistički podaci za Srbiju pokazuju da je broj žena osuđenih za nasilje u porodici u 2009. godini (111) skoro dvostruko veći u odnosu na 2007. godinu (58), dok je u istom periodu broj osuđenih muškaraca takođe zabeležio rast ali koji je znatno manji (27%).

U ovoj studiji autorka je testirala primenu nekih indikatora za merenje efikasnosti zakonskih rešenja o nasilju nad ženama, na koje je ukazano tokom regionalnog sastanka, koji je organizovala Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UNIFEM, sada UN Women) (Sarajevo, 23.-24. novembar 2009. godine). Ove indikatore je dalje razvila i implementirala međunarodna konsultantkinja dr Lori Sudderth, da bi ih potom autorka ove studije, kao lokalna konsultantkinja Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, prilagodila fokusu studije.

U fokusu praćenja bila je primena zakonskih odredbi koje regulišu nasilje u porodici kao krivično delo i to u slučajevima u kojima su optuženi kako muškarci tako i žene, uključujući slučajeve obostranog optuženja, tj. slučajeve u kojima su i muškarac i žena istovremeno i žrtva i izvršilac. Glavni fokus istraživanja bio je na tome kako se sudovi bave slučajevima nasilja u porodici, iako su prikupljeni i neki podaci o primeni zakona od strane policije i tužilaca.

Tokom realizacije istraživanja autorka je imala veliku pomoć i podršku svojih koleginja i kolega, i volonterki Viktimološkog društva Srbije: Sanje Čopić, Ljiljane Stevković, Bejana Šaćirija, Natalije Cecelje i Tamare Kljajić. Njima se neizmerno zahvaljuje na pomoći u prikupljanju podataka i njihovoj statističkoj obradi.

U studiji je prvo dat pregled važećih zakonskih rešenja u Srbiji i glavnih trendova i nedostataka u njihovoj primeni u praksi, što je poslužilo kao polazna osnova za razvijanje dizajna i metodologije ove studije. U drugom delu predstavljeni su nalazi praćenja primene zakonskih rešenja do kojih se došlo istraživanjem na odabranim sudskim predmetima za Srbiju bez Vojvodine.¹

PREGLED POSTOJEĆIH ZAKONSKIH REŠENJA U SRBIJI

Zalaganja civilnog društva su značajno doprinela izmenama zakonskih rešenja o nasilju nad ženama u Srbiji do kojih je došlo tokom proteklih nekoliko godina. Rezultat toga je značajno izmenjeno zakonodavstvo o nasilju nad ženama u Srbiji u odnosu na period pre 2000. godine.

¹ Vojvodina je bila isključena jer je u isto vreme, iako primenom različite metodologije, realizovano drugo istraživanje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici.

Izmene zakona počele su marta 2002. godine kada je uvedeno novo krivično delo – nasilje u porodici (član 118a Krivičnog zakonika Republike Srbije), a koje je unapređeno u Krivičnom zakoniku iz 2005. godine. U ovom Krivičnom zakoniku, nasilje u porodici je predviđeno članom 194 kao posebno krivično delo. Izmene i dopune ovog Zakonika iz 2009. godine donele su strože sankcije. Krivično delo nasilje u porodici glasi:

(1) Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

(2) Ako je pri izvršenju dela iz stava 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.

(3) Ako je usled dela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina.

(4) Ako je usled dela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

(5) Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.

Nasilje u porodici je posebno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti i uključuje kažnjavanje za emocionalno i fizičko nasilje nad članom porodice. Postoji pet oblika krivičnog dela nasilje u porodici za koja su predviđene različite kazne. Prema Krivičnom zakoniku Srbije pod članom porodice podrazumevaju se sledeće osobe: supružnici i vanbračni partneri i njihova deca; preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva; usvojilac i usvojenik; hranilac i hranjenik; braća i sestre, njihovi supružnici i deca; bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Nasilje u porodici ne uključuje nasilje između intimnih partnera ili bivših intimnih partnera koji ne žive zajedno niti nasilje u istopolnoj zajednici. Ovo rešenje je drugačije u odnosu na Porodični zakon, koji sadrži daleko širu definiciju člana porodice, uključujući bivše supružnike, njihovu decu i roditelje, bez obzira da li žive zajedno ili ne.

Krivično delo nasilje u porodici uključuje nekoliko vidova nasilja. Kazna je srazmerna posledicama koje ovo delo ima za žrtvu: najteži oblik nasilja je onaj koji rezultira smrću žrtve, dok se najlakši oblik sastoji u kršenju mera zaštite.

Prema Porodičnom zakonu iz 2005. godine, čitav niz mera zaštite od nasilja u porodici može da se izrekne u građanskom postupku, dok njihovo kršenje predstavlja najlakši oblik krivičnog dela nasilje u porodici. Ovo je dobar primer usaglašenosti odredaba krivičnog i građanskog prava: Krivični zakonik pruža potporu merama zaštite koje su predviđene Porodičnim zakonom. Porodični zakon sadrži odredbe o sledećim merama zaštite, koje mogu da se izreknu u građanskom postupku: izdavanje naloga nasilniku za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga žrtvi za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice (naredba o nezlostavljanju). Mere zaštite

moгу da se izreknu za period od najviše godinu dana, ali se, ukoliko postoji potreba, mogu produžiti dok nasilje ne prestane. Postupak za izricanje ovih mera zaštite je hitan.

Zakon o prekršajima Srbije takođe sadrži odredbu o meri zaštite: zabrana pristupa žrtvi (oštećenom), objektima ili mestu izvršenja prekršaja. Ova mera zaštite ima za cilj da spreči kontakt između učinioca i žrtve u situaciji kada žrtva oseća da je u opasnosti. Međutim, za razliku od mera zaštite koje su predviđene Porodičnim zakonom a koje mogu da se izreknu samo učiniocu nasilja u porodici, ova mera zaštite može da se primeni u slučaju bilo kog prekršaja.

Pored toga, nova mera bezbednosti - zabrana približavanja i komunikacije sa žrtvom (oštećenim), koja je uvedena izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, može da se izrekne učiniocu koji je osuđen za nasilje u porodici, kao i učiniocu bilo kog drugog oblika nasilja. Ona obuhvata: zabranu približavanja žrtvi na određenoj udaljenosti; zabranu pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada žrtve i zabranu daljeg uznemiravanja žrtve ili komunikacije sa njom. Mera može da traje najduže tri godine.

Zakonik o krivičnom postupku Srbije sadrži odredbe značajne za zaštitu žrtava od fizičkog nasilja i pretnji u sudnici, kao i odredbe značajne za zaštitu posebno osetljivih žrtava od sekundarne viktimizacije. Međutim, ovaj zakon ne pominje eksplicitno žrtve nasilja u porodici ili rodno baziranog nasilja kao osetljive žrtve.

Dosadašnje izmene i dopune zakonskih rešenja svrstavaju zakonodavstvo Srbije u red onih zakonodavstava koja su u velikoj meri usklađena sa zahtevima koje postavljaju najvažniji međunarodni dokumenti. Pa ipak, još uvek postoje velike praznine u zakonodavstvu, a posebno u primeni zakona i drugih praktičnih rešenja u praksi.

Najznačajnije praznine u zakonskim rešenjima o nasilju u porodici su:

- Nedostaju zakonska rešenja o proganjanju.
- Postoje razlike u definisanju člana porodice u Krivičnom zakoniku i Porodičnom zakonu.
- Intimni partneri koji ne žive zajedno ne smatraju se članovima porodice.
- U slučajevima nasilja u porodici ne zahteva se hitno postupanje u krivičnom postupku.
- Srpsko zakonodavstvo ne poznaje programe za nasilne muškarce. Pa ipak, nedavno su inicirane obuke stručnjaka, kao i nekoliko pilot programa.
- Ne postoje posebne odredbe u vezi uzimanja u obzir uticaja nasilja nad ženama u slučajevima kada žene izvrše krivično delo.
- U slučajevima nasilja nad ženama ne postoji efikasan mehanizam za zaštitu žrtava u situaciji kada državni službenik propusti da prijavi slučaj ili da preduzme odgovarajuće mere.

TRENDOVI I NEDOSTACI U PRIMENI ZAKONSKIH REŠENJA O NASILJU U PORODICI U SRBIJI

Republički zavod za statistiku vodi evidenciju o licima koja su prijavljena, optužena i osuđena za krivična dela. Ove evidencije uključuju četiri grupe podataka: podatke o učiniocima, o žrtvama, o krivičnom postupku i odlukama. Podaci o prijavljenim i optuženim licima dobijaju se od javnog tužilaštva i manje su detaljni u odnosu na podatke o osuđenim licima, koji se dobijaju od sudova. Podaci o prijavljenim i optuženim licima odnose se samo na starost i pol, pravnu kvalifikaciju

krivičnog dela koje je izvršeno i vreme izvršenja dela, kao i na nekoliko podataka o postupku, pritvoru i odlukama. S druge strane, informacije o osuđenim licima sadrže više detalja o učiniocu (na primer, zanimanje, radni status, nacionalnost, bračni status, obrazovanje, prethodna osuđivanost), podatke o starosti i polu žrtve, kao i podatke o krivičnom delu, krivičnom postupku, pritvoru, krivičnoj sankciji i vrsti kazne. Međutim, samo neki od ovih podataka su dostupni javnosti, pri čemu nije prikazana njihova veza sa pojedinim krivičnim delima, polom učinioca i drugim varijablama. Iz tog razloga autorka je morala da se osloni na veoma ograničene statističke podatke kako bi analizirala trendove i nedostatke u primeni zakonskih rešenja o nasilju u porodici za period od 2007. do 2009. godine.

Dostupni statistički podaci za period 2007-2009. godine ukazuju na određene trendove u vezi prijave, optuženja i osuda za nasilje u porodici u Srbiji (član 194 Krivičnog zakonika). Ovi podaci su korišćeni kao polazni osnov za razvijanje metodologije istraživanja i pravljenje uzorka.

Tabela 1. Podnete krivične prijave za nasilje u porodici prema polu učinioca u Srbiji, 2007-2009

	Muškarci		Žene		Ukupno	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
2007	2 377	93,2	173	6,8	2 550	100,0
2008	3 016	92,1	260	7,9	3 276	100,0
2009	3 384	92,1	291	7,9	3 675	100,0

Tabela 1 pokazuje da žene čine mali procenat ukupnog broja lica protiv kojih su podnete krivične prijave za nasilje u porodici u Srbiji – manje od 10% u 2007, 2008. i 2009. godini. Međutim, u poređenju sa 2007. godinom primećuje se blagi porast (1,2%) u 2008. i 2009. godini.

Tabela 2. Lica optužena za nasilje u porodici u Srbiji prema polu, 2007-2009

	Optuženi muškarci		Optužene žene		Ukupno	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
2007	1 690	94,8	92	5,2	1782	100,0
2008	2 156	94,2	133	5,8	2289	100,0
2009	2 111	93,4	149	6,6	2260	100,0

Kao što se očekivalo, žene čine još manji procenat ukupnog broja lica koja su optužena za nasilje u porodici u posmatranim godinama (5,2-6,6%). Međutim, od 2008. godine beleži se trend rasta broja žena koje su optužene za nasilje u porodici (Tabela 2).

Tabela 3. Lica osuđena za nasilje u porodici u Srbiji prema polu, 2007-2009

	Osuđeni muškarci		Osuđene žene		Ukupno	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
2007	1 254	95,6	58	4,4	1 312	100,0
2008	1 606	95,5	75	4,5	1 681	100,0
2009	1 739	94,0	111	6,0	1 850	100,0

Kao što pokazuje Tabela 3, osuđene žene čine manje od 5% ukupnog broja lica osuđenih u 2007. i 2008. godini za nasilje u porodici. Međutim, od 2008. godine beleži se trend rasta broja osuđenih žena.

Tabela 4. Promene u broju prijavljenih, optuženih i osuđenih muškaraca i žena, 2007-2009

	Prijavljena lica				Optužena lica				Osuđena lica			
	Muškarci		Žene		Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
	Broj	Index	Broj	Index	Broj	Index	Broj	Index	Broj	Index	Broj	Index
2007	2 377	100	173	100	1 690	100	92	100	1 254	100	58	100
2008	3 016	126	260	150	2 156	127	133	144	1 606	128	75	129
2009	3 093	130	291	168	2 111	124	149	161	1 739	138	111	191

Napomena: 2007. godina je uzeta kao referentni index prikazan kao 100% a ostale godine se porede sa tim.

Indeks u Tabeli 4 pokazuje da je tokom celokupnog posmatranog perioda postojao trend rasta broja i muškaraca i žena koji su prijavljeni, optuženi i osuđeni. Jedini izuzetak je pad broja optuženih muškaraca za nasilje u porodici 2009. godine. Uočava se veći porast prijavljenih, optuženih i osuđenih žena u odnosu na muškarce i taj rast je bio prilično konstantan.

Ukoliko se uporede 2007. i 2009. godina, primećuje se porast od 68% broja žena prijavljenih za nasilje u porodicu u poređenju sa rastom od 30% kada su u pitanju muškarci prijavljeni za ovo krivično delo; potom, porast od 61% broja optuženih žena u poređenju sa rastom od 24% kada su u pitanju optuženi muškarci, i porast od 91% osuđenih žena u poređenju sa rastom od 38% kada je u pitanju broj osuđenih muškaraca. Ovi podaci veoma jasno ukazuju na trend rasta kada je u pitanju primena zakona o nasilju u porodici nad ženama.

Tabela 5. Krivične sankcije za krivično delo nasilje u porodici, 2007-2009.

	Kazna zatvora	Novčana kazna	Uslovna osuda	Rad u javnom interesu	Sudska opomena	Vaspitna mera	Lice proglašeno krivim, a oslobođeno od kazne
2007	239	148	887	1	19	4	14
2008	300	186	1 162	0	20	4	9
2009	372	171	1 265	3	26	4	9

Kao što pokazuju podaci u Tabeli 5, u posmatranom periodu najčešće izricana krivična sankcija za nasilje u porodici u Srbiji bila je uslovna osuda.² Kazna zatvora i novčana kazna su izricane daleko ređe, dok su druge krivične sankcije, kao i oslobađanje od kazne izricani samo sporadično.

Pored napred iznetih statističkih podataka, nalazi dosadašnjih istraživanja (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2007) i rezultati praćenja suđenja od strane Viktimološkog društva Srbije takođe

² Prilikom izricanja uslovne osude, sud utvrđuje kaznu učiniocu krivičnog dela. Sud, takođe, određuje da se kazna neće izvršiti ako osuđeni ne učini drugo krivično delo za vreme koje sud odredi, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vreme proveravanja) (član 65 krivičnog zakonika rs).

pružaju informacije o problemima u primeni zakonskih rešenja o nasilju u porodici. Najvažniji problemi koji su identifikovani uključuju sledeće:

- Gonjenje se preduzima samo u slučajevima koji uključuju teške povrede.
- Krivični postupci traju dugo.
- Primećuje se nedostatak besplatne pravne, psiho-socijalne i medicinske pomoći za žrtve.
- Primećuje se nedostatak koordinacije u preduzimanju različitih procedura u jednom istom slučaju nasilja u porodici.
- Nasilje u porodici tretira se kao izolovani događaj, bez dovođenja u vezu sa prethodnim ponašanjem ili širim kontekstom nasilja, pa se postupci protiv nasilnika i protiv žrtve koja se branila od nasilja vode odvojeno.
- Mere zaštite od nasilja u porodici se retko izriču, ukupno gledano nisu efikasne i nema odgovarajućeg praćenja njihove primene.
- Žrtve nisu zaštićene kada prijave nasilje u porodici niti kasnije tokom krivičnog postupka.
- Iako se gonjenje za nasilje u porodici preduzima po službenoj dužnosti, javni tužilac traži da žrtva podrži ili da se pridruži krivičnom gonjenju.
- Javni tužiocima se pretežno oslanjaju na iskaz žrtve kao izvor dokaza, zanemarujući druge dokaze.
- Većinu krivičnih sankcija za nasilje u porodici čine novčana kazna i uslovna osuda, pri čemu većina njih nije efikasna.
- Sudska praksa uglavnom zavisi od samih sudija budući da ne postoji mehanizam za ujednačavanje primene zakona.
- Predrasude i nedostatak znanja o nasilju u porodici su još uvek prilično rasprostranjeni među službenicima policije, tužiocima i sudijama.
- Primećuje se nedostatak ili neodgovarajuće utvrđivanje od strane suda uzročne veze između nasilja u porodici i krivičnih dela koje vrše žene žrtve nasilja, što, posledično, rezultira neadekvatnim kažnjavanjem.
- Sudijama i sudskim veštacima nedostaje znanje o sindromu pretučene žene.

Pa ipak, uprkos jasnom trendu rasta broja žena koje se krivično gone i osuđuju za nasilje u porodici, kao i nedostacima u primeni identifikovanih zakona, dosadašnja istraživanja nisu ispitivala uticaj pola učinioca na primenu zakonskih rešenja o nasilju u porodici, niti su razvila pouzdanu metodologiju i indikatore za obuhvatno, održivo i uporedivo praćenje (monitoring).

Svi napred navedeni problemi, kao i autorkino iskustvo u praćenju slučajeva zlostavljanih žena koje su izvršile ubistvo su, zajedno sa nalazima istraživanja sprovedenih u drugim državama, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama (Kingsnorth i Macintosh, 2007; Henning i Renauer, 2005), inspirisali autorku da uporedi primenu zakonskih rešenja o nasilju u porodici prema muškarcima i ženama. Cilj ove komparacije bio je razvijanje metodologije praćenja koja bi, kao dodatak drugim indikatorima, uključila pol učinioca kao indikator načina primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici.

Ova metodologija može doprineti boljem praćenju primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u praksi kao osnovu za razvijanje preporuka koje mogu da promene neujednačenu praksu i promovisu onu koja se pokazala kao dobra. Iako se ova vrsta pristupa može koristiti i za druge vidove nasilja, autorka se opredelila za istraživanje nasilja u porodici upravo zbog uočenih nedostataka u primeni zakona: kako je to za sada najviše istraživani oblik nasilja nad ženama u Srbiji, on je pogodan za nadogradnju postojećeg znanja. Ovaj pristup je omogućio da se počne od dostupnih statističkih podataka i rezultata istraživanja i da se razviju dobri indikatori, da se testira predložena metodologija i da se postavi osnov za dalje razvijanje metodologije praćenja, koja takođe može da bude primenjiva i za druge vidove nasilja.

ISTRAŽIVANJE PRIMENE ZAKONSKIH REŠENJA O NASILJU U PORODICI U SRBIJI

METODOLOGIJA

CILJ I METOD

Osnovni cilj istraživanja bio je prikupljanje podataka o uticaju pola na donošenje odluke o optuženju, osudi, kazni, kao i na ukupan tretman optuženih u krivičnim postupcima u slučajevima nasilja u porodici u Srbiji. Pored toga, istraživanje je za cilj imalo i identifikovanje drugih faktora koji mogu da utiču na primenu zakonskih rešenja u slučajevima nasilja u porodici i poređenje njihovog uticaja u odnosu na uticaj pola. Takođe, istraživanje je bilo usmereno i na identifikovanje slučajeva u kojima su žene osuđene iako su bile primarne žrtve, kao i slučajeva obostranog hapšenja/osuđivanja, te analizu primene zakona u ovim situacijama.

Shodno tome, tri glavna istraživačka pitanja bila su:

- Kakav uticaj ima pol na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici?
- Koji drugi faktori pored pola utiču na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici?
- Da li postoji uticaj obostranog/jednostranog hapšenja na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici?

Istraživanje je sprovedeno primenom kvantitativnih i kvalitativnih metoda. Kvantitativni deo odnosio se na prikupljanje podataka iz sudskih predmeta i njihovu analizu primenom deskriptivne statistike i Pirsonovog hi-kvadrat testa.

Glavne zavisne varijable bile su: oblik nasilja u porodici imajući u vidu član 194 Krivičnog zakonika, hapšenje/određivanje pritvora, dužina trajanja krivičnog postupka, sudska odluka i krivična sankcija (indikator primene zakona od strane suda).

Glavna nezavisna varijabla je pol, dok su podaci o učiniocu, žrtvi, krivičnom delu, merama zaštite, pridruživanju oštećenog/oštećene gonjenju,³ identifikaciji primarnog nasilnika/nasilnice⁴ i slično ispitivani kao kontrolne varijable (indikator drugih potencijalnih faktora koji utiču na primenu zakona i donošenje odluka od strane tužilaca i sudija).

³ Iako zakon to ne zahteva, široko je rasprostranjena praksa da tužioci i sudije pitaju žrtve da li se pridružuju gonjenju.

⁴ „Primarnog nasilnika treba opisati kao dominantnog ili pretežnog nasilnika u slučaju nasilja u porodici u kome su obe strane izvršile neki oblik nasilja jedna prema drugoj” (California Alliance against Domestic Violence, 2000).

Kvalitativna analiza je prevashodno korišćena za analizu odgovora na otvorena pitanja i druge kvalitativne podatke dobijene iz sudskih predmeta, posebno one koji se odnose na slučajeve obostranog hapšenja/procesuiranja i gonjenja žrtava kao sekundarnih nasilnika/nasilnica.

Za prikupljanje podataka korišćen je polustrukturiran upitnik, koji je popunjavan za svakog pojedinog učinioca/učiniteljku. Stoga je, u slučajevima u kojima je bilo više učinilaca, poseban upitnik popunjavan za svakog od njih. Takođe, u slučajevima obostranog osuđivanja, posebni upitnici popunjavani su za oba učinioca uključena u slučaj uzajamnog nasilja; u slučajevima u kojima je bilo više od jedne žrtve, podaci o svim žrtvama su unošeni u upitnik o učiniocu koji ih je zlostavljao.

Nakon što su podaci prikupljeni, većina otvorenih pitanja je zatvorena (odgovori su svrstani u odgovarajuće kategorije), dok su neka ostala otvorena i korišćena su samo za kvalitativnu analizu. Takođe, prilikom prikupljanja podataka bilo je neophodno izvršiti nekoliko prilagođavanja upitnika jer su se pojavili neki neočekivani podaci ili su podaci koji nedostaju stvarali probleme prilikom popunjavanja upitnika.

Problemi su se posebno javljali u slučajevima obostranog procesuiranja i u slučajevima u kojima je bilo više učinilaca i žrtava. Slučajevi obostranog procesuiranja bili su posebno komplikovani. Pošto su u ovim slučajevima obe strane u isto vreme i žrtva i izvršilac, posmatrano iz ugla metodologije bio je izazov odlučiti kako se ovim pitanjem baviti u upitniku. Stoga je, kako je napred pomenuto, odlučeno da se prikupe podaci za svakog učinioca posebno. U slučajevima uzajamnog nasilja i obostranog procesuiranja, za svakog učinioca i njegovu/njenu žrtvu trebalo je utvrditi ko je primarni nasilnik, a ko primarna žrtva, a potom kako su oni tretirani od strane krivičnog sistema. Kako je primena kvantitativne analize, koja je korišćena u istraživanju, pokazala ograničenja prilikom analize ovih slučajeva, bilo je potrebno dopuniti je kvalitativnom analizom, koja se pokazala veoma korisnom za razvijanje metodologije praćenja. Ova metodologija je najvećim delom razvijena kroz prikupljanje podataka i njihovo kodiranje, da bi kasnije bila finalizovana na osnovu ukupnih nalaza istraživanja i iskustava u prikupljanju podataka.

UZORAK ISTRAŽIVANJA

Uzorkom su bili obuhvaćeni svi dostupni sudski predmeti u kojima su žene bile osuđene za krivično delo nasilje u porodici (član 194 Krivičnog zakonika Srbije) u izabranim osnovnim sudovima, tj. bivšim opštinskim sudovima,⁵ kao i relativno slučajan uzorak dostupnih sudskih predmeta u kojima su učinioci istog krivičnog dela bili muškarci. Podaci dobijeni od Republičkog zavoda za statistiku poslužili su kao osnov za formiranje uzorka.

Pošto je autorka u velikoj meri zavisila od sudske administracije i dostupnosti sudskih predmeta, nije bilo moguće formirati slučajan uzorak optuženih muškaraca prema planiranom kriterijumu: izbor svakog četvrtog slučaja u kome je muškarac bio optužen. Stoga je uzorak muškaraca kao optuženih formiran putem slučajnog izbora predmeta među onima koji su bili dostupni, uz vođenje računa da budu zastupljeni svi oblici nasilja u porodici.

⁵ Slučajevi obuhvaćeni uzorkom bili su procesuirani od strane opštinskih sudova, koji su 2010. godine prerasli u osnovne sudove. Prema nedavno usvojenom Zakonu o uređenju sudova (2008) „Sudska vlast u Republici Srbiji pripada sudovima opšte i posebne nadležnosti. Sudovi opšte nadležnosti su osnovni sudovi, viši sudovi, apelacioni sudovi i Vrhovni kasacioni sud.” (član 11).

Imajući u vidu mali broj slučajeva osuđenih žena, kao i to da su oni prilično rasuti, uzorkom je bilo obuhvaćeno osam sudova s najvišim procentom osuđenih žena. Uzorak je tako uključio prigradski deo Beograda (Lazarevac i Obrenovac) i sledeće sudove iz centralne u južne Srbije: Niš, Kruševac, Leskovac, Valjevo, Veliko Gradište i Aleksinac.

Jedini sud koji nije odobrio uvid u sudske predmete bio je Prvi osnovni sud, koji pokriva centralne gradske opštine u Beogradu. Iako je autorka planirala da uključi najmanje 50 slučajeva iz ovog suda i da je do samog kraja rada na prikupljanju podataka nastojala da na različite načine dobije odobrenje, uključujući podnošenje pritužbe Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, na kraju je ipak morala ovaj deo predmeta da isključi iz uzorka.⁶

Tako je formiran stratifikovani slučajni uzorak od ukupno 219 muškaraca i žena koji su tokom 2007, 2008. i 2009. godine bili osuđeni (od ukupno 1317 osuđenih u ove tri godine, od čega je bilo 79 žena). Uzorak je činilo 166 muškaraca (75,8%) i 53 žene (24,2%). Geografska struktura uzorka bila je sledeća: Niš (18,3%), Kruševac (15,5%), Leskovac (6,4%), Valjevo (12,8%), Veliko Gradište (10,5%), Obrenovac (14,2%), Lazarevac (8,7%) i Aleksinac (13,6%).

Odnos muškaraca i žena u uzorku bio je oko 3:1, dok je prema podacima Republičkog zavoda za statistiku ovaj odnos 16:1 u okviru ukupnog broja osuđenih lica u Srbiji. Veća zastupljenost žena u uzorku bila je neophodna kako bi se dobilo dovoljno relevantnih informacija o primeni zakona u odnosu na žene kao izvršiteljke nasilja u porodici, kao i da bi se osiguralo da uzorkom budu obuhvaćeni slučajevi u kojima su žene osuđene iako su bile sekundarne izvršiteljke. Takođe je potrebno ukazati i na to da je, polazeći od zvaničnih statističkih podataka, uzorak obuhvatio 67% svih osuđenih žena u Srbiji u periodu 2007-2009. godina.

Imajući sve to u vidu, nalazi do kojih se došlo ovim istraživanjem su u velikoj meri reprezentativni u pogledu primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u odnosu na žene u Srbiji, bez Vojvodine i centralnog dela Beograda. Iako je procenat osuđenih muškaraca koji su bili uključeni u istraživanje daleko manji, on je ipak bio adekvatan za prikupljanje i poređenje neophodnih podataka kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja.

Takođe je važno imati na umu da je za ovo pilot istraživanje, koje je prvo te vrste u Srbiji, zastupljenost žena od centralnog značaja jer je to omogućilo testiranje i razvijanje istraživačkog instrumenta i opšte metodologije, koja bi kasnije mogla da se koristi u sličnim istraživanjima. Štaviše, to je omogućilo identifikovanje slučajeva uzajamnog nasilja i analizu primene zakona u ovim slučajevima, posebno u pogledu pravljenja razlike između primarnih i sekundarnih žrtava i nasilnika/agresora.

Najzad, važno je napomenuti da se uzorak sastojao od slučajeva partnerskog i nepartnerskog nasilja, uključujući zlostavljanje dece. Kao što će se videti na osnovu nalaza, ovo je važno za ukupnu ocenu primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici, kao i za poređenje njihove primene u slučajevima partnerskog nasilja, s jedne, i nepartnerskog nasilja, s druge strane.

⁶ Problemi na koje se nailazilo prilikom prikupljanja podataka i mogući načini za njihovo rešavanje u budućim istraživanjima detaljnije će se razmatrati u delovima pod nazivom *Glavni problemi na koje se naišlo tokom prikupljanja podataka* i *Zaključci i preporuke*.

GLAVNI PROBLEMI NA KOJE SE NAIŠLO TOKOM PRIKUPLJANJA PODATAKA

Glavni problemi na koje se naišlo tokom prikupljanja podataka odnosili su se na pristup sudskim predmetima i nedostatak relevantnih informacija u sudskim predmetima, tj. loše vođenje evidencija.

Pristup sudskim predmetima bio je poseban problem: neki sudovi su zabranili pristup, dok su drugi dozvolili pristup ali uz veliko kažnjenje. Takođe, kako autorka nije dobila sve tražene predmete, ona nije mogla da formira slučajan uzorak osuđenih muškaraca.

Na ovom mestu je potrebno ukazati i na to da je istraživanje realizovano neposredno nakon reforme sistema pravosuđa, što je značilo da su arhive bile premeštene, da je došlo do promene sudske administracije i načina beleženja podataka i slično. Pored toga, u to vreme je elektronsko vođenje evidencija tek počelo da se primenjuje u većini sudova u Srbiji. Zbog reforme pravosudnog sistema i drugih razloga, neki sudski predmeti nisu bili u sudskim arhivama u vreme kada su podaci prikupljeni, usled čega nisu bili dostupni svi traženi predmeti.

Pristup sudskim predmetima ostvaruje se na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Međutim, uprkos ovom zakonu i zahtevu koji je Viktimološko društvo Srbije uputilo Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Prvi osnovni sud u Beogradu odbio je da odobri pristup sudskim predmetima. Nažalost, i Poverenik je reagovao kasno, i o zahtevu Viktimološkog društva odlučio više od godinu dana nakon završetka istraživanja, kada je Prvom osnovnom sudu naloženo da dostavi fotokopije svih relevantnih presuda. Sud je postupio u skladu sa zahtevom Poverenika, ali je bilo prekasno za uključivanje podataka iz predmeta ovog suda u istraživanje.

Problemi u pogledu nedostatka informacija mahom su se odnosili na sledeće: informacije o žrtvama su često bile nepotpune, a informacije o prethodnom nasilničkom ponašanju nasilnika ili o merama zaštite su nedostajale.

Informacije o žrtvama se uglavnom mogu naći u policijskim spisima, tj. u krivičnim prijavama podnetim od strane žrtve ili u zapisnicima sa salušanja žrtava tokom istrage i/ili suđenja. Iako ne uvek, ove informacije obično podrazumevaju ime, kao i podatke o starosti, zanimanju i nacionalnosti. Međutim, veoma često neki od pomenutih podataka nedostaju. Štaviše, ne postoji obaveza da se podaci o žrtvi iznose u presudi. Pa ipak, ime i druge informacije su dostupne u presudi ako je u istom slučaju žrtva istovremeno i optužena ili ukoliko je informacija (na primer o starosti) relevantna za primenu zakona.

Posebno je teško bilo doći do informacija o prethodnom zlostavljanju od strane žrtve, prethodnim ili postojećim krivičnim prijavama, optuženjima i suđenjima koja su u toku protiv žrtve koja je takođe bila i zlostavljač/zlostavljačica, kao i o presudama i merama zaštite koje su izrečene protiv žrtve koja je ujedno bila primarni nasilnik/nasilnica. Do ovih informacija je moglo da se dođe samo onda kada je žrtva istovremeno bila i osuđena, tj. u slučajevima obostrane osude. Uz to, u slučajevima skraćenog postupka, čak i neke najosnovnije informacije su nedostajale u sudskim predmetima jer u ovim slučajevima optužni predlog i presuda ne moraju da sadrže obrazloženje.

KLJUČNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Ključni nalazi istraživanja grupisani su u tri osnovne celine i to prema različitim faktorima koji utiču na primenu zakonih rešenja o nasilju u porodici: nalazi o uticaju pola na primenu zakona, nalazi o uticaju drugih faktora i nalazi o uticaju uzajamnog nasilja na procesuiranje slučajeva nasilja u porodici.

UTICAJ POLA NA PROCESUIRANJE SLUČAJEVA NASILJA U PORODICI U SRBIJI POL IZVRŠIOCA/IZVRŠITELJKE I PRIMENLJIVI STAVOVI ČLANA 194 KRIVIČNOG ZAKONIKA (OBLIK NASILJA U PORODICI)

Kao što je napred pomenuto, postoji pet oblika nasilja u porodici za koje su u različitim stavovima člana 194 Krivičnog zakonika predviđene različite kazne.

Većina osuđenih lica u uzorku osuđena je na osnovu stava 1 (50,2%) i stava 2 (28,8%), dok je manji procenat njih osuđen na osnovu stava 3 (15,5%); 4,6% bilo je osuđeno na osnovu stavova 2 i 3; 0,5% na osnovu stavova 1 i 2, i 0,5% na osnovu stavova 1, 2 i 3. Tokom istraživanja nije se došlo ni do jednog slučaja osuđujuće presude na osnovu stavova 4 i 5 (nasilje u porodici sa smrtnom posledicom i nasilje u porodici koje se sastoji u kršenju mera zaštite). To je najverovatnije zbog toga što su se slučajevi nasilja u porodici sa smrtnom posledicom procesuirali u okružnom sudu, dok su osude za kršenje mera zaštite retke.⁷

S tim u vezi, ne uočava se značajan uticaj pola, a distribucija sankcija prema vrsti nasilja (tj. prema pravnoj kvalifikaciji konkretnog nasilničkog ponašanja) slična je za oba pola.

Tabela 6. Vrsta nasilja u porodici i pol izvršioca/izvršiteljke

		Član 194/stav						Ukupno	
		Stav 1	Stav 2	Stav 3	Stavovi 1 i 2	Stavovi 2 i 3	Stavovi 1, 2 i 3		
Pol izvrši oca/ izvršit eljke	Muškarci	Broj	89	46	21	1	8	1	166
		Procenat	53,6	27,7	12,7	0,6	4,8	0,6	100,0
	Žene	Broj	21	17	13	0	2	0	53
		Procenat	39,6	32,1	24,5	0	3,8	0	100,0
Ukupno		Broj	110	63	34	1	10	1	219
		Procenat	50,2	28,8	15,5	0,45	4,6	0,45	100,

Pirsonov hi-kvadrat = 6.217, df = 5, p = 0.286

⁷ Na primer, broj lica osuđenih za ovaj vid nasilja u porodici je sledeći: 1 u 2007. godini, 12 u 2008. godini i 9 u 2009. godini.

Najčešće su lica oba pola kažnjavana za delo iz člana 194 stav 1, potom za delo iz stava 2 i najređe na osnovu stava 3. Međutim, kao što može da se vidi iz Tabele 6, distribucija pravne kvalifikacije je ujednačenija među ženama izvršiteljicama, a procenat žena osuđenih za stav 3 (uglavnom za zlostavljanje deteta) je daleko viši nego procenat muškaraca osuđenih za delo koje je kvalifikovano na isti način.

Struktura uzorka u velikoj meri odražava ukupnu strukturu osuđenih lica za nasilje u porodici u Srbiji u periodu koji je pokriven istraživanjem. On posebno odražava promene udela osuda na osnovu stava 3 u ukupnom broju osuđujućih presuda izrečenih ženama u tom periodu. Naime, prema zvaničnim statističkim podacima za Srbiju, porast broja osuđenih žena mahom odražava porast osuda za delo iz stavova 1 i 2, dok su se promene u broju osuda na osnovu stava 3 javile tek 2008. godine i to za 27% i ostale na tom nivou i 2009. godine. Stoga je u uzorku stav 3 zastupljen u nivou proseka za period 2007-2009. godina.

POL I NASILJE U PORODICI KAO KONTINUIRANI/IZOLOVANI DOGAĐAJ

Do informacija o kontinuiranim/izolovanim događajima došlo se na osnovu detaljnog istraživanja sudskih predmeta, uključujući izveštaje policije i centara za socijalni rad, kao i zapisnike sa suđenja. Stoga su podaci o *kontinuiranim/izolovanim događajima* rezultat autorkine procene na osnovu svih raspoloživih podataka, uključujući izjavu žrtve u različitim fazama krivičnog postupka i to bez obzira na presudu koju je sud doneo. Na primer, ukoliko žrtva i, u nekim slučajevima, učinilac i/ili drugi svedoci, kažu da je nasilje trajalo tokom dužeg perioda ili da je ona/on nasilje prijavljivala/o više puta, autorka je smatrala da je u tom slučaju postojao obrazac kontinuiranog nasilničkog ponašanja. To ukazuje na visok rizik od težeg nasilja i povreda pa se očekivalo da će ceo krivičnopravni sistem reagovati u skladu sa tim.

Zbog toga je bilo interesantno saznati kako su sudovi tretirali pojedinačna dela: kao deo kontinuiranog nasilja ili kao izolovani događaj, te kakve je to posledice imalo na donošenje odluka od strane suda, kao što su odluka o određivanju pritvora i odluka o krivičnoj sankciji.

Procentualno gledano, najčešći obrazac nasilja u porodici (72,3%) činila su dela kontinuiranog nasilja u porodici izvršena od strane muškaraca. Kako je muško nasilje u najvećem broju slučajeva bilo partnersko nasilje (73,5%), može se pretpostaviti da veći deo dugotrajnog nasilja izvršenog od strane muškaraca zapravo čine slučajevi nasilja nad ženama.

Tabela 7. Pol izvršioca/izvršiteljke i nasilje u porodici kao kontinuirani/izolovani događaj

			Izolovani događaj ili nekoliko izolovanih događaja	Deo kontinuiranog zlostavljanja iste žrtve	Ukupno
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	46	120	166
		Procenat	27,7	72,3	100,0
	Žene	Broj	30	23	53
		Procenat	56,6	43,4	100,0
Ukupno		Broj	76	143	219
		Procenat	34,7	65,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 14.800, degree of freedom (df) = 1, p = 0.000.

Kao što je prikazano u Tabeli 7, žene su češće osuđivane za nasilje u porodici kao izolovani događaj nego kao kontinuirano zlostavljanje. Međutim, iako daleko ređe nego muškarci, žene su takođe osuđivane i za kontinuirano nasilno ponašanje prema istoj žrtvi (43,4%). Ali, za razliku od muškaraca, u ovim slučajevima njihove žrtve bila su ili deca ili ženske osobe sa kojima su u tazbinskom srodstvu. Njihovi partneri su samo u izuzetnim slučajevima bili žrtve. Preciznije, zabeležen je samo jedan slučaj žene koja je kontinuirano zlostavljala svog partnera, koji je inače bio nasilan prema njoj. Ona je zlostavljala svog bivšeg supruga, koji je dobio starateljstvo nad njihovim detetom, ali iz sudskog predmeta nije bilo moguće utvrditi ko je bio primarni nasilnik.

Tabela 8. Pol izvršioca/izvršiteljke i način tretiranja nasilja u porodici od strane suda

		Kako je sud tretirao nasilje			Ukupno	
		Kao izolovani događaj	Kao kontinuirano zlostavljanje	Kao izolovani događaj iako se radilo o slučaju kontinuiranog zlostavljanja		
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	46	41	79	166
		Procenat	27,7	24,7	47,6	100,0
	Žene	Broj	30	5	18	53
		Procenat	56,6	9,4	34	100,0
Ukupno		Broj	76	46	97	219
		Procenat	34,7	21,0	44,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 15.805, df = 2, p = 0.000

Kao što se vidi iz Tabele 8, u 21% slučajeva sud je pravilno cenio nasilni događaj kao deo kontinuiranog zlostavljanja, dok je u skoro polovini slučajeva (44,3%) sud posmatrao delo kao izolovani događaj iako je bilo očigledno da je zlostavljanje bilo kontinuirano. U 34,7% slučajeva sud je pravilno cenio nasilje kao izolovani događaj.

Podaci ukazuju na postojanje značajne veze između pola izvršioca/izvršiteljke i načina na koji je sud tretirao delo. Žene preovlađuju među onima čije nasilje je pravilno tretirano kao izolovani događaj, dok su muškarci ti čije se nasilje češće posmatra kao izolovani događaj iako je postojao kontinuitet. U većini slučajeva u kojima je bilo jasno da postoji kontinuirano zlostavljanje (97 od 143 slučaja ili 67,8%), nasilje u porodici je tretirano kao izolovani događaj. U većini tih slučajeva (79 ili 81,4%) muškarci su bili nasilnici, pa zato ovi nalazi ukazuju na postojanje jasnih rodnih implikacija. Međutim, zabeležen je i značajan procenat slučajeva žena izvršiteljki u kojima je bilo prisutno nasilje, ali koje, sasvim pogrešno, nije smatrano kontinuiranim. Stoga se čini da na neadekvatnu sudsku ocenu tipa nasilja veći uticaj ima nedostatak znanja sudija o prirodi porodičnog nasilja uopšte i posebno partnerskog nasilja koje vrše muškarci, nego pol. Dakle, većina sudija ne uzima u obzir širi kontekst nasilja, već posmatra samo konkretni događaj.

Nasuprot tome, nasilje izvršeno od strane 41 muškarca (34,2%) i pet žena (21,7%), koje se čini da je bilo kontinuirano, bilo je na taj način i tretirano. To upućuje na zaključak da neke sudije posmatraju širi kontekst u kome se nasilje dešava, što sasvim jasno predstavlja primer dobre prakse.

Posebno je važno ukazati na posledice korektne ili nekorektne procene postojanja kontinuiranog nasilja: ocena o postojanju kontinuiranog nasilja uticala je na sudske odluke o određivanju pritvora i krivične sankcije, a time i na zaštitu žrtava.

Tabela 9. Odnos između načina na koji je sud cenio izvršeno nasilje i određivanja pritvora

			Pritvor		Ukupno
			Da	Ne	
Kako je sud cenio nasilje	Sud je cenio nasilje kao izolovani događaj	Broj	1	75	76
		Procenat	1,3	98,7	100,0
	Sud je cenio nasilje kao kontinuirano zlostavljanje	Broj	8	38	46
		Procenat	17,4	82,6	100,0
	Sud je cenio nasilje kao izolovani događaj iako je u pitanju bio slučaj kontinuiranog zlostavljanja	Broj	9	88	97
		Procenat	9,3	90,7	100,0
Ukupno		Broj	18	201	219
		Procenat	8,2	91,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 10.076, df = 2, p = 0.006

Tabela 10. Odnos između načina na koji je sud cenio izvršeno nasilje i kazne zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Kako je sud cenio nasilje	Sud je pravilno cenio nasilje kao izolovani događaj	Broj	4	72	76
		Procenat	5,3	94,7	100,0
	Sud je pravilno cenio nasilje kao kontinuirano zlostavljanje	Broj	12	34	46
		Procenat	26,1	73,9	100,0
	Sud je cenio nasilje kao izolovani događaj iako je u pitanju bio slučaj kontinuiranog zlostavljanja	Broj	16	81	97
		Procenat	16,5	83,5	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 10.454, df = 2, p = 0.005

Uočeno je da su svi slučajevi u kojima je izrečena kazna zatvora bili slučajevi koji su posmatrani kao kontinuirano zlostavljanje. Dakle, sudije su sklone da u slučajevima u kojima su delo nasilja u porodici cenili kao deo šireg konteksta dugotrajnog nasilja češće izriču zatvorsku kaznu. Ovaj nalaz upućuje na to da su sudije koje su sposobne da identifikuju istoriju zlostavljanja sklone da cene ove slučajeve kao opasnije. To ukazuje na potrebu obučavanja sudija za pravilno identifikovanje slučajeva kontinuiranog zlostavljanja.

Međutim, ozbiljnost zlostavljanja se nije reflektovala u dužini kazne zatvora. Stoga, kako se može primetiti na osnovu analize uticaja drugih faktora, neki od ovih faktora mogu imati veći uticaj na odluku suda vezano za dužinu zatvorske kazne.

HAPŠENJE/PRITVOR I POL

Muškarci i žene se retko hapse od strane policije ili im se određuje pritvor za nasilje u porodici. Samo su dve žene iz uzorka bile uhapšene od strane policije i zadržane, a samo jednoj ženi bio je određen pritvor. Takođe, samo jedna žena je bila u pritvoru do pravnosnažnosti presude.

Tabela 11. Pol izvršioca/izvršiteljke i hapšenje od strane policije

		Hapšenje od strane policije		Ukupno	
		Da	Ne		
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	17	149	166
		Procenat	10,2	89,8	100,0
	Žene	Broj	2	51	53
		Procenat	3,8	96,2	100,0
Ukupno		Broj	19	200	219
		Procenat	8,7	91,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 2.121, df =1, p = 0.145

Kao što se vidi u Tabelama 11 i 12, muškarci su češće nego žene bili hapšeni od strane policije (10,2%) ili im je određivan pritvor (10,2%). Takođe, kada je muškarcima određivan pritvor, on je uglavnom trajao veoma kratko (u 12 slučajeva ili 70,5% pritvor je trajao do pet meseci), dok je u svega tri slučaja ili 17,6% pritvor trajao između pet i dvanaest meseci.

Tabela 12. Pol izvršioca/izvršiteljke i pritvor

		Pritvor		Ukupno	
		Da	Ne		
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	17	149	166
		Procenat	10,2	89,8	100,0
	Žene	Broj	1	52	53
		Procenat	1,9	98,1	100,0
Ukupno		Broj	18	201	219
		Procenat	8,2	91,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 3.717, df =1, p = 0.054

Uz to, sedam muškaraca, što čini gotovo polovinu onih kojima je bio određen pritvor, ali svega 4,2% onih koji su kažnjeni, bilo je u pritvoru do pravnosnažnosti presude. Jedinoj ženi kojoj je bio određen pritvor, pritvor je bio produžavan sve do pravnosnažnosti presude.

TRAJANJE KRIVIČNOG POSTUPKA I POL

Ukupno gledano, krivični postupci, uključujući i one za nasilje u porodici u Srbiji traju prilično dugo (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2007). To potvrđuje i ovo istraživanje. U skoro polovini slučajeva, postupak⁸ je trajao između jedne i tri godine; najveći broj postupaka (36,5%) trajao je između jedne i dve godine; samo 10,5% postupaka trajalo je kraće od pet meseci; 24,2% trajalo je između pet i devet meseci, dok je 14,2% trajalo između devet i dvanaest meseci. U četiri slučaja (1,8%) postupak je trajao preko tri godine.

Takođe nas je zanimalo da se utvrdi i koja faza krivičnog postupka najduže traje a koja je najefikasnija. Podaci pokazuju da su najkraće faze postupka suđenje i vreme od podnošenja krivične prijave policiji do upućivanja slučaja tužilaštvu od strane policije. Drugim rečima, 51,6% suđenja trajalo je samo jedan dan, dok je 17% suđenja trajalo između dva dana i jednog meseca; 24,2% trajalo je između jednog i šest meseci, a samo 6,9% trajalo je između šest meseci i dve godine.

Uz to, 49,8% slučajeva upućeno je tužilaštvu u roku od pet dana. U 30% slučajeva za upućivanje predmeta tužilaštvu trebalo je između pet i trideset dana, dok je više od dva meseca bilo potrebno u 6,8% slučajeva. Međutim, u četiri slučaja ovaj period je trajao više od pet meseci, uključujući jedan slučaj u kome je ova faza trajala preko jedne godine.

Uočeno je da je najduži period između podnošenja optužnog akta i početka suđenja, i između upućivanja predmeta tužilaštvu od strane policije i optuženja.

U većini slučajeva (38,4%) od optuženja do početka suđenja proteklo je između dva i pet meseci; u 20,1% slučajeva – između jednog i dva meseca i u 18,7% – između pet meseci i jedne godine. U 5% slučajeva ovaj period bio je i duži, tj. preko godinu dana, dok je u 16,5% slučajeva on bio kraći od jednog meseca. U svega 5,5% slučajeva taj period iznosio je manje od 15 dana. U većini slučajeva vreme od upućivanja predmeta tužilaštvu od strane policije do podnošenja optužnog akta iznosilo je između dva i pet meseci (29,7%) i između pet i šest meseci (21,5%); u 8,2% slučajeva bilo je potrebno između osam meseci i jedne godine, a u 3,3% više od jedne godine. U samo 34,2% slučajeva ovaj period je iznosio manje od dva meseca, sa samo 10% slučajeva koji su zaista bili efikasni, zahtevajući samo 15 dana.

U 42% slučajeva odluka prvostepenog suda bila je i konačna. Međutim, u slučajevima u kojima je podnošena žalba i donošena drugostepena odluka, postupci su trajali i duže jer je ova faza postupka često trajala mesecima, pa čak i godinama. Tako je period od prvostepene presude do odluke drugostepenog suda bio duži od tri meseca u 60,8% slučajeva; u 20,8% slučajeva bilo je potrebno između šest i dvanaest meseci, a u 18,4% slučajeva više od jedne godine.

⁸ Dužina trajanja postupka ispitivana je više u smislu faktičnog trajanja nego u striktno pravnom smislu, tj. dužina trajanja postupka merena je počev od momenta podnošenja krivične prijave od strane žrtve ili druge osobe pa sve do nastupanja pravnosnažnosti presude. To je uključivalo postupke pred prvostepenim sudovima, a u slučaju da je podnošena žalba, i pred drugostepenim sudom.

Napred izneti podaci mogu da posluže kao indikatori slabe efikasnosti tužilaca, slabe efikasnosti sudova u otpočinjanju suđenja, kao i slabe efikasnosti drugostepenih sudova, ali isto tako i spore i neefikasne sudske administracije uopšte kao faktora koji utiču na dugo trajanje krivičnih postupaka.

Podaci do kojih se došlo ovim istraživanjem ne ukazuju na postojanje značajne veze između pola i dužine trajanja krivičnog postupka. Kao što se i očekivalo, na dužinu trajanja krivičnih postupaka utiču drugi faktori. Međutim, vredno je pomenuti da je jedina razlika koja se odnosi na polnu pripadnost uočena u pogledu trajanja perioda između prvostepene presude i odluke drugostepenog suda. Dok je u slučaju žena izvršiteljki ova faza obično trajala kraće od šest meseci (47,2%), u slučaju muškaraca ona je obično trajala mnogo duže – između tri meseca i dve godine (37,1%).

KAŽNJAVANJE I POL

Na ukupnom uzorku posmatrano, najčešće izricana krivična sankcija bila je uslovna osuda (72,5%), pri čemu je u samo 1,8% slučajeva ona podrazumevala i izricanje određenih obaveza učiniocu (uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom). Kao što može da se vidi u Tabelama 13 i 14, kazna zatvora je izricana u znatno manjem broju slučajeva – 14,6%, dok je 8,7% učinilaca/učiniteljki osuđeno na novčanu kaznu. Iako je više muškaraca nego žena osuđeno na kaznu zatvora, uzorak pokazuje da nema značajne veze između pola učinioca/učiniteljke i izrečene kazne zatvora ili uslovne osude.

Tabela 13. Pol izvršioca/izvršiteljke i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	28	138	166
		Procenat	16,9	83,1	100,0
	Žene	Broj	4	49	53
		Procenat	7,5	92,5	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 2.797, df = 1, p = 0.068

Međutim, kako pokazuje Tabela 14, postoji statistički značajna veza između pola i osude na novčanu kaznu. Interesantno je ukazati na to da nijedna žena iz uzorka nije bila osuđena na novčanu kaznu. Teško je dati objašnjenje za ovaj nalaz, ali su možda sudije pretpostavile da žene nisu hraniteljke porodice i da stoga ne bi bile u mogućnosti da plate kaznu.

Tabela 14. Pol izvršioca/izvršiteljke i novčana kazna

			Novčana kazna		Ukupno
			Da	Ne	
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	19	147	166
		Procenat	11,4	88,6	100,0
	Žene	Broj	0	53	53
		Procenat	0	100,0	100,0
Ukupno		Broj	19	200	219
		Procenat	8,7	91,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 6.643, df = 1, p = 0.004

Imajući u vidu socio-demografske podatke uzorka, koji upućuju na tešku ekonomsku situaciju izvršilaca i muškog i ženskog pola, čini se da su u nekim slučajevima sudije verovale da će muškarci biti u stanju da plate kaznu ili su neki drugi faktori uticali na ovakvu odluku. U nekoliko slučajeva novčana kazna bila je zamenjena kaznom zatvora jer izvršilac nije mogao da plati, što može da ukazuje na to da odluka suda o izricanju novčane kazne nije zasnovana na realnoj proceni finansijske situacije izvršioca i njegove mogućnosti da plati kaznu.

Mere bezbednosti, poput obaveznog lečenja alkoholičara ili narkomana, obaveznog psihijatrijskog lečenja ili oduzimanja predmeta korišćenih za izvršenje krivičnog dela, izrečene su u slučaju 6,8% izvršilaca/izvršiteljki. Iako su mere bezbednosti izrečene u slučaju samo tri žene, ne uočava se značajna veza između pola i izricanja mera bezbednosti.

Uz to, u nekoliko slučajeva učiniocu/učiniteljki je izrečena sudska opomena ili je oglašen/a krivim a oslobođen/a od kazne. Jedina osoba kojoj je izrečena sudska opomena bila je muškog pola, dok je sličan broj muškaraca i žena (redom gledano tri i četiri) bio oslobođen od kazne.

Drugostepeni sudovi su uglavnom potvrđivali prvostepene presude u delu koji se odnosi na izrečenu krivičnu sankciju (59,5%). Odluka o krivičnoj sankciji izmenjena je u svega 18 slučajeva (24,3%). Pri tome, češće je izricana stroža sankcija (66,6%) nego blaža (33,4%), ali zbog malog broja slučajeva teško da mogu da se izvuku neki značajniji zaključci. Takođe, retko je dolazilo do ukidanja izrečene sankcije i vraćanja slučaja prvostepenom sudu na ponovno suđenje (u 12 slučajeva ili 16,2%). U ovim situacijama, izrečena sankcija uglavnom je bila potvrđena ili je bila blaža, dok je u samo jednom slučaju nakon novog suđenja izrečena stroža sankcija. U vezi sa ovim pitanjem nije uočen uticaj polne pripadnosti izvršioca, ali imajući u vidu mali broj slučajeva u kojima je došlo do izmene izrečene sankcije ili u kojima je presuda prvostepenog suda ukinuta, teško je izvlačiti pouzdane zaključke.

UTICAJ DRUGIH FAKTORA NA PROCESUIRANJE SLUČAJEVA NASILJA U PORODICI U SRBIJI

Kako bi se bolje razumeo i uporedio uticaj ključnih faktora na primenu zakonskih rešenja o nasilju u porodici, istražen je i uticaj nekoliko drugih faktora, osim pola. To je uključilo: pravnu kvalifikaciju krivičnog dela; vrstu nasilja, partnersko/nepartnersko nasilje; upotrebu oružja ili drugih

predmeta koji mogu teško da povrede žrtvu; alkoholizam učinioca (kada postoji dokaz u sudskom predmetu da je učinilac alkoholičar); broj i starost žrtava; povrat; uzajamno nasilje i gonjenje jedne ili obe strane; pridruživanje žrtve gonjenju i izricanje mera zaštite.

UTICAJ PRAVNE KVALIFIKACIJE NA HAPŠENJE, PRITVOR I KRIVIČNU SANKCIJU

Kao što se očekivalo, hapšenje, pritvor i izricanje kazne zatvora su u korelaciji sa pravnom kvalifikacijom krivičnog dela predviđenom određenim stavovima člana 194.

Tabela 15. Pravna kvalifikacija krivičnog dela i hapšenje i određivanje pritvora

			Hapšenje i pritvor		Ukupno
			Da	Ne	
Pravna kvalifikacija	Stav 1	Broj	9	101	110
		Procenat	8,2	91,8	100,0
	Stav 2	Broj	7	56	63
		Procenat	11,1	88,9	100,0
	Stav 3	Broj	10	24	34
		Procenat	29,4	70,6	100,0
	Stavovi 1 i 2	Broj	1	0	1
		Procenat	100,0	0	100,0
	Stavovi 2 i 3	Broj	1	9	10
		Procenat	10,0	90,0	100,0
	Stavovi 1, 2 i 3	Broj	1	0	1
		Procenat	100,0	0	100,0
	Ukupno	Broj	29	190	219
		Procenat	13,2	86,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 23.634, df = 5, p = 0.000

Kao što se vidi u Tabeli 15, hapšenje i pritvor su se najčešće javljali u slučajevima kada je delo kvalifikovano kao nasilje u porodici iz člana 194 stav 3.

Tabela 16. Pravna kvalifikacija krivičnog dela i kazna zatvora

		Kazna zatvora		Ukupno	
		Da	Ne		
Pravna kvalifikacija	Stav 1	Broj	10	100	110
		Procenat	9,1	90,9	100,0
	Stav 2	Broj	10	53	63
		Procenat	15,9	84,1	100,0
	Stav 3	Broj	10	24	34
		Procenat	29,4	70,6	100,0
	Stavovi 1 i 2	Broj	1	0	1
		Procenat	100,0	0	100,0
	Stavovi 2 i 3	Broj	1	9	10
		Procenat	10,0	90,0	100,0
	Stavovi 1, 2 i 3	Broj	0	1	1
		Procenat	0	100,0	100,0
	Ukupno	Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 14.922, df = 5, p = 0.011

Slično tome, kako pokazuju podaci navedeni u Tabeli 16, slučajevi u kojima je došlo do izricanja kazne zatvora su u korelaciji sa pravnom kvalifikacijom dela i propisanom kaznom. Međutim, ne uočava se značajna veza između pravne kvalifikacije dela i uslovne osude, koja je, bez obzira na težinu dela, preovlađujuća sankcija za nasilje u porodici u Srbiji. Takođe, novčana kazna je obično izricana učinocima najlakših oblika nasilja u porodici. To, uz činjenicu da je mali ukupan broj učinilaca kojima je izrečena kazna zatvora, upućuje na zaključak da, iako ima izvestan uticaj, pravna kvalifikacija ipak nije odlučujuća za određivanje pritvora ili vrstu krivične sankcije.

Uz to, broj dela zbog kojih je učinilac/učiniteljka osuđen/a nije jak prediktor hapšenja/određivanja pritvora niti izricanja kazne zatvora. Nalazi ukazuju na jedan neobičan trend: hapšenje/određivanje pritvora i njegovo duže trajanje najčešće se javljaju u slučajevima u kojima je učinilac/učiniteljka optužen/a za samo jedno delo. Daleko značajnija je veza sa kaznom zatvora: veća je verovatnoća da se izrekne kazna zatvora ako je učinilac/učiniteljka optužen/a za više od jednog dela.

UTICAJ VRSTE NASILJA NA HAPŠENJE, PRITVOR I KRIVIČNU SANKCIJU

Nalazi istraživanja ukazuju na postojanje statistički značajne veze između vrste nasilja i odluke o hapšenju/određivanju pritvora i krivičnoj sankciji. Što je nasilje teže, veća je verovatnoća da učinilac/učiniteljka bude uhapšen/a ili da mu/joj bude određen pritvor i da bude osuđen/a na kaznu zatvora. Tako je verovatnoća da će doći do hapšenja/određivanja pritvora i izricanja kazne zatvora veća, odnosno verovatnoća je manja da se izrekne uslovna osuda, kada se radi o sledećim kombinacijama različitih vidova nasilja: pretnje i fizičko nasilje; pretnje, psihičko i fizičko nasilje; i

pretnje, psihičko, fizičko i seksualno nasilje (Tabele 17, 18 i 19). Štaviše, u slučajevima kada je drugostepeni sud preinačio odluku prvostepenog suda u delu o kazni, onda kada su postojale takve kombinacije više vrsta nasilja, on je obično kaznu izrečenu u prvom stepenu zamenjivao strožijom.

Tabela 17. Vrsta nasilja i odluka o hapšenju i određivanju pritvora

		Hapšenje i pritvor		Ukupno	
		Da	Ne		
Vrsta nasilja	Psihičko nasilje	Broj	0	11	11
		Procenat	0	100,0	100,0
	Psihičko nasilje i pretnje	Broj	1	10	11
		Procenat	9,1	90,9	100,0
	Psihičko i fizičko nasilje	Broj	5	92	97
		Procenat	5,2	94,8	100,0
	Pretnje i fizičko nasilje	Broj	3	10	13
		Procenat	23,1	76,9	100,0
	Psihičko, fizičko nasilje i pretnje	Broj	15	31	46
		Procenat	32,6	67,4	100,0
	Psihičko, fizičko, seksualno nasilje i pretnje	Broj	2	2	4
		Procenat	50,0	50,0	100,0
	Samo fizičko nasilje	Broj	3	34	37
		Procenat	8,1	91,9	100,0
Ukupno	Broj	29	190	219	
	Procenat	13,2	86,8	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 29.032, df = 6, p = 0.000

Tabela 18. Vrsta nasilja i kazna zatvora

		Kazna zatvora		Ukupno	
		Da	Ne		
Vrsta nasilja	Psihičko nasilje	Broj	1	10	11
		Procenat	9,1	90,9	100,0
	Psihičko nasilje i pretnje	Broj	1	10	11
		Procenat	9,1	90,9	100,0
	Psihičko i fizičko nasilje	Broj	13	84	97
		Procenat	13,4	86,6	100,0
	Pretnje i fizičko nasilje	Broj	2	11	13
		Procenat	15,4	84,6	100,0
	Psihičko, fizičko nasilje i pretnje	Broj	8	38	46
		Procenat	17,4	82,6	100,0
	Psihičko, fizičko, seksualno nasilje i pretnje	Broj	4	0	4
		Procenat	100,0	0	100,0
	Samo fizičko nasilje	Broj	3	34	37
		Procenat	8,1	91,9	100,0
Ukupno	Broj	32	187	219	
	Procenat	14,6	85,4	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 25.572, df = 6, p = 0.000

Tabela 19. Vrsta nasilja i uslovna osuda

		Uslovna osuda		Ukupno	
		Da	Ne		
Vrsta nasilja	Psihičko nasilje	Broj	5	6	11
		Procenat	45,5	54,5	100,0
	Psihičko nasilje i pretnje	Broj	8	3	11
		Procenat	72,7	27,3	100,0
	Psihičko i fizičko nasilje	Broj	70	27	97
		Procenat	72,2	27,8	100,0
	Pretnje i fizičko nasilje	Broj	8	5	13
		Procenat	61,5	38,5	100,0
	Psihičko, fizičko nasilje i pretnje	Broj	32	14	46
		Procenat	69,6	30,4	100,0
	Psihičko, fizičko, seksualno nasilje i pretnje	Broj	0	4	4
		Procenat	0	100,0	100,0
	Samo fizičko nasilje	Broj	30	7	37
		Procenat	81,1	18,9	100,0
Ukupno	Broj	153	66	219	
	Procenat	69,9	30,1	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 15.314, df = 6, p = 0.018

Uočena je tesna veza između vrste nasilja i posledica koje je delo imalo za žrtvu. Stoga je bilo interesantno posmatrati da li postoji neka veza između vrste nasilja i posledica, s jedne, i odgovora krivičnog sistema, s druge strane. Utvrđeno je da ne postoji značajna veza između ovih varijabli. Pa ipak, nalazi ukazuju na to da se učinioci češće hapse/određuje im se pritvor ili im se češće izriče kazna zatvora ukoliko su žrtvi naneli tešku telesnu povredu, što je u skladu sa sličnim nalazima do kojih se došlo u drugim zemljama, kao što je Novi Zeland (Busch i Robertson, 1994).

PARTNERSKO I NEPARTNERSKO NASILJE

Nalazi istraživanja pokazuju da postoji značajna razlika u primeni zakona u slučajevima partnerskog, nepartnerskog i kombinovanog partnerskog/nepartnerskog nasilja. Stoga bi trebalo imati u vidu da je verovatnoća da učinilac/učiniteljka bude uhapšen/a, da mu/joj bude određen pritvor ili da mu/joj se izrekne kazna zatvora najveća kada je nasilje izvršeno istovremeno prema partnerki/partneru i drugim članovima porodice (uključujući decu kao i roditelje, taštu/tasta ili svekrvu/svekra i slično).

Tabela 20. Partnersko/nepartnersko nasilje i hapšenje/pritvor

			Hapšenje/pritvor		Ukupno
			Da	Ne	
Partnersko/ nepartnersko nasilje	Samo partnersko nasilje	Broj	14	99	113
		Procenat	12,4	87,6	100,0
	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Broj	10	16	26
		Procenat	38,5	61,5	100,0
	Nepartnersko nasilje	Broj	5	75	80
		Procenat	6,2	93,8	100,0
Ukupno		Broj	29	190	219
		Procenat	13,2	86,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 17.870, df = 2, p = 0.000

Kao što se može videti iz Tabele 20, učinioci/učiniteljke su u proseku tri puta češće hapšeni ili im je određivan pritvor kada su, pored partnerke/partnera, žrtve bili i drugi članovi porodice. Ista značajnost beleži se i u pogledu trajanja pritvora, što upućuje na to da su to ujedno učinioci/učiniteljke koji su proveli najviše vremena u pritvoru (Tabela 21).

Tabela 21. Partnersko/nepartnersko nasilje i dužina trajanja pritvora

			Dužina trajanja pritvora					Ukupno
			Do 20 dana	Od 20 dana do dva meseca	Od dva do pet meseci	Od pet do 12 meseci	Pritvor nije određen	
Partnersko/nepartnersko nasilje	Samo partnersko nasilje	Broj	3	3	0	1	106	113
		Procenat	2,7	2,7	0	0,8	93,8	100,0
	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Broj	1	1	4	3	17	26
		Procenat	3,8	3,8	15,5	11,5	65,4	100,0
	Nepartnersko nasilje	Broj	0	1	0	1	78	80
		Procenat	0	1,25	0	1,25	97,5	100,0
Ukupno		Broj	4	5	4	5	201	219
		Procenat	1,8	2,3	1,8	2,3	91,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 46.285, df = 8, p = 0.000

Tabela 22 pokazuje da je, iako nema značajne veze između partnerskog/nepartnerskog nasilja i kazne zatvora, ova kazna češće izricana onima koji su zlostavljali i partnera/partnerku i druge članove porodice (26,9%) u poređenju sa onim izvršiocima koji su bili nasilni samo prema partneru, odnosno partnerki (14,2%).

Tabela 22. Partnersko/nepartnersko nasilje i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			DA	NE	
Partnersko/nepartnersko nasilje	Samo partnersko nasilje	Broj	16	97	113
		Procenat	14,2	85,8	100,0
	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Broj	7	19	26
		Procenat	26,9	73,1	100,0
	Nepartnersko nasilje	Broj	9	71	80
		Procenat	11,2	88,8	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 3.902, df = 2, p = 0.142

Ne postoji statistički značajna razlika u pogledu učestalosti izricanja uslovne osude u odnosu na to da li se radi o partnerskom, nepartnerskom ili kombinaciji partnerskog i nepartnerskog nasilja. Međutim, uočava se statistički značajna razlika u pogledu izricanja novčane kazne: onima koji su zlostavljali samo svoje partnerke/partnere je češće izricana novčana kazna nego onima čije žrtve nisu bile njihove partnerke/partneri, ali isto tako češće nego onima čije su žrtve bili u isto vreme i partnerka/partner i drugi članovi porodice.

Tabela 23. Partnersko/nepartnersko nasilje i novčana kazna

			Novčana kazna		Ukupno
			Da	Ne	
Partnersko/ nepartnersko nasilje	Samo partnersko nasilje	Broj	14	99	113
		Procenat	12,4	87,6	100,0
	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Broj	2	24	26
		Procenat	7,7	92,3	100,0
	Nepartnersko nasilje	Broj	3	77	80
		Procenat	3,8	96,3	100,0
Ukupno		Broj	19	200	219
		Procenat	8,7	91,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 4.448, df = 2, p = 0.10

Postojanje značajne povezanosti između pola i partnerskog/nepartnerskog nasilja, koju možemo videti u Tabeli 24, sugerise da je pozadina napred navedenih nalaza povezana s polom. Tako su muškarci najčešće kažnjavani za partnersko, a žene za nepartnersko nasilje. Međutim, muškarci isto tako čine većinu onih koji vrše kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje.

Tabela 24. Pol izvršioca/izvršiteljke i partnersko/nepartnersko nasilje

			Partnersko/nepartnersko nasilje			Ukupno	
			Samo partnersko nasilje	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Nepartn ersko nasilje		
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	99	24	43	166	
		Procenat	59,6	14,5	25,9	100,0	
	Žene	Broj	14	2	37	53	
		Procenat	26,4	3,8	69,8	100,0	
	Ukupno		Broj	113	26	80	219
			Procenat	51,6	11,9	36,5	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 33.659, df = 2, p = 0.000

Može se pretpostaviti da, ako pored partnerke, muškarci zlostavljaju i druge članove porodice (samo jedna žena iz ukupnog uzorka je bila u pritvoru zbog nasilja prema svojoj majci), to ima visok uticaj na procenu rizika. Ovo može da ukazuje i na to da za sudijsku ocenu da muškarac može u budućnosti da izvrši teže nasilje, nije dovoljno da je samo partnerka u opasnosti.

Takođe, važno je ukazati na to da nalazi pokazuju značajnu vezu između uzrasta žrtve i odgovora krivičnogopravnog sistema, ali da to ne govori o postojanju trenda ka strožoj primeni zakona u slučajevima u kojima su žrtve samo maloletnici. Pa ipak, u skladu sa napred navedenim nalazima o partnerskom/nepartnerskom nasilju, veća je verovatnoća da će se odluke o hapšenju/određivanju pritvora i izricanju kazne zatvora doneti u slučajevima u kojima su žrtve istovremeno i punoletna i maloletna lica, dok je manje verovatno da se u tim slučajevima izrekne uslovna osuda.

Tabela 25. Uzrast žrtava i hapšenje/određivanje pritvora

		Hapšenje/određivanje pritvora		Ukupno	
		Da	Ne		
Uzrast žrtava	Sve žrtve su punoletne	Broj	18	167	185
		Procenat	9,7	90,3	100,0
	Punoletne i maloletne žrtve	Broj	9	7	16
		Procenat	56,3	43,8	100,0
	Sve žrtve su maloletne	Broj	2	16	18
		Procenat	11,1	88,9	100,0
Ukupno	Broj	29	190	219	
	Procenat	13,2	86,8	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 27.818, df = 2, p = 0.000

Tabela 26. Uzrast žrtava i kazna zatvora

		Kazna zatvora		Ukupno	
		Da	Ne		
Uzrast žrtava	Sve žrtve su punoletne	Broj	24	161	185
		Procenat	13,0	87,0	100,0
	Punoletne i maloletne žrtve	Broj	6	10	16
		Procenat	37,5	62,5	100,0
	Sve žrtve su maloletne	Broj	2	16	18
		Procenat	11,1	88,9	100,0
Ukupno	Broj	32	187	219	
	Procenat	14,6	85,4	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 7.293, df = 2, p = 0.026

Takođe, ispitujući odnos između pola žrtava i varijable partnersko/nepartnersko nasilje, uočava se da je kombinovano partnersko/nepartnersko nasilje najčešće vršeno prema žrtvama oba pola, dakle, i muškarcima i ženama, dok je partnersko nasilje pretežno vršeno prema ženama a znatno ređe prema muškarcima. To je u skladu sa podacima o polu izvršioca. Nepartnersko nasilje se, takođe, pretežno vrši prema žrtvama ženskog pola, ređe prema muškarcima, a samo izuzetno istovremeno prema osobama oba pola. Žene se najčešće osuđuju zbog nasilja prema srođnicima u tazbinskoj liniji srodstva (26,4%) i deci (24,6%), a ređe zbog nasilja prema svojim partnerima (22,7%). Nijedna žena nije bila osuđena zbog zlostavljanja i partnera i dece, u poređenju sa 6% muškaraca.

Tabela 27. Pol žrtava i partnersko/nepartnersko nasilje

		Partnersko/nepartnersko nasilje			Ukupno	
		Samo partnersko nasilje	Kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje	Nepartnersko nasilje		
Pol žrtava	Samo žene	Broj	99	8	47	154
		Procenat	64,3	5,2	30,5	100,0
	Žene i muškarci	Broj	1	17	9	27
		Procenat	3,7	63,0	33,3	100,0
	Samo muškarci	Broj	13	1	24	38
		Procenat	34,2	2,6	63,2	100,0
Ukupno		Broj	113	26	80	219
		Procenat	51,6	11,9	36,5	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 95.889, df = 4, p = 0.000

Na osnovu svih podataka iznetih u ovom delu studije, može se zaključiti da, kako sudije pokazuju tendenciju primene strožih sankcija i određivanja pritvora u slučajevima u kojima postoji kombinovano partnersko i nepartnersko nasilje, najstroži odgovor krivičnog sistema na nasilje u porodici ne odnosi se na najrasprostranjeniji vid nasilja u porodici – partnersko nasilje prema ženama, već na slučajeve u kojima su žrtve istovremeno muškarci i žene, kao i deca (tj. maloletnici). Čini se da sudije u Srbiji smatraju nasilje u porodici kao krivično delo protiv porodice a ne kao nasilje nad ženama. To može da bude direktno povezano sa činjenicom da je Krivičnim zakonikom krivično delo nasilje u porodici predviđeno u grupi krivičnih dela protiv braka i porodice, pa se u tom smislu široko interpretira.

UPOTREBA ORUŽJA/DRUGIH PREDMETA KOJIMA ŽRTVI MOGU DA SE NANESU TEŠKE TELESNE POVREDE, I HAPŠENJE, PRITVOR I SANKCIJE

U samo šest slučajeva upotrebljeno je oružje. Međutim, u 91 slučaju korišćeni su drugi predmeti kojima su žrtvi mogle da budu nanete teške telesne povrede.

Ne uočava se značajna veza između upotrebe oružja i hapšenja, određivanja pritvora i sankcija. Međutim, zbog malog broja slučajeva u kojima je došlo do upotrebe oružja, ove nalaze trebalo bi uzeti s rezervom.

Takođe, ne postoji značajna veza između upotrebe drugih predmeta kojima žrtvi mogu da se nanese teške telesne povrede i hapšenja, određivanja pritvora i sankcija. Jedini mogući uticaj uočen je u vezi sa kaznom zatvora: učinioци koji su koristili takve predmete su češće kažnjavani nego oni koji nisu (19,6% u poređenju sa 10,7%). Pa ipak, ova veza nije značajna. Takođe je interesantno da su u ovim slučajevima sudije imale tendenciju da izriču uslovnu osudu češće nego kada ovakvi predmeti nisu bili korišćeni.

U samo jednom slučaju u kome je korišćeno oružje/drugi predmeti podobi da telo teško povrede izrečena je mera bezbednosti oduzimanja predmeta, u ovom slučaju oružja.

DA LI BROJ ŽRTAVA IMA ZNAČAJAN UTICAJ NA ODLUKU O HAPŠENJU, PRITVORU I SANKCIJAMA?

Nalazi istraživanja pokazuju da nema.

Tabela 28. Broj žrtava i kazna zatvora

		Kazna zatvora		Ukupno	
		Da	Ne		
Broj žrtava	1 žrtva	Broj	25	154	179
		Procenat	14,0	86,0	100,0
	2 žrtve	Broj	2	21	23
		Procenat	8,7	91,3	100,0
	3 žrtve	Broj	4	7	11
		Procenat	36,4	63,6	100,0
	Više od 3 žrtve	Broj	1	5	6
		Procenat	16,7	83,3	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 4.897, df = 3, p = 0.180

Tabela 29. Broj žrtava i uslovna osuda

			Uslovna osuda		Ukupno
			Da	Ne	
Broj žrtava	1 žrtva	Broj	125	54	179
		Procenat	69,8	30,2	100,0
	2 žrtve	Broj	18	5	23
		Procenat	78,3	21,7	100,0
	3 žrtve	Broj	5	6	11
		Procenat	45,5	54,5	100,0
	Više od 3 žrtve	Broj	5	1	6
		Procenat	83,3	16,7	100,0
	Ukupno	Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 4.400, df = 3, p = 0.221

Tabele 28 i 29 pokazuju da se kazna zatvora ređe izriče u slučajevima u kojima ima više od tri žrtve nego u onim u kojima je bilo tri žrtve, ali opet češće nego u slučajevima u kojima su bile jedna ili dve žrtve. Takođe, uslovne osude su češće izricane kada je bilo više od tri žrtve.

DA LI ALKOHOLIZAM UČINIOCA IMA UTICAJ NA ODLUKU O HAPŠENJU, PRITVORU I SANKCIJAMA?

Nalazi istraživanja pokazuju da alkoholizam ima značajan uticaj na odluku policije o hapšenju i odluku suda o određivanju pritvora, ali ne i na odluku o kazni ili uslovnoj osudi. Međutim, kao što je napred pomenuto, u ovim slučajevima sudovi izriču meru bezbednosti obaveznog lečenja licima koja su krivično delo izvršila pod uticajem alkohola. Pa ipak, od 49 lica koja su delo izvršila pod uticajem alkohola, sud je samo u odnosu na njih 10 izrekao meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara ili meru bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja (20,4%).

Tabela 30. Upotreba alkohola i hapšenje/pritvor

			Hapšenje/pritvor		Ukupno
			Da	Ne	
Upotreba alkohola	Da	Broj	12	37	49
		Procenat	24,5	75,5	100,0
	Ne	Broj	12	132	144
		Procenat	8,3	91,7	100,0
	Nema podataka	Broj	5	21	26
		Procenat	19,2	80,8	100,0
Ukupno	Broj	29	190	219	
	Procenat	13,2	86,8	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 9.228, df = 2, p = 0.010

Tabela 31. Upotreba alkohola i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Upotreba alkohola	Da	Broj	8	41	49
		Procenat	16,3	83,7	100,0
	Ne	Broj	21	123	144
		Procenat	14,6	85,4	100,0
	Nema podataka	Broj	3	23	26
		Procenat	11,5	88,5	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = .312, df = 2, p = 0.855

Tabela 32. Upotreba alkohola i uslovna osuda

			Uslovna osuda		Ukupno
			Da	Ne	
Upotreba alkohola	Da	Broj	36	13	49
		Procenat	73,5	26,5	100,0
	Ne	Broj	99	45	144
		Procenat	68,8	31,3	100,0
	Nema podataka	Broj	18	8	26
		Procenat	69,2	30,8	100,0
Ukupno		Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 0.392, df = 2, p = 0.822

Ovi nalazi ukazuju na bolji odgovor krivičnog sistema neposredno nakon prijavljivanja nasilja nego u kasnijim fazama. Međutim, i ovo treba uzeti s rezervom jer, kao što je napred pomenuto, broj učinilaca koji su uhapšeni ili kojima je određen pritvor prilično je mali. Generalno, čini se da ne postoji odgovarajući odgovor u ovim slučajevima, koji pretežno obuhvataju dugotrajno partnersko nasilje prema ženama i deci, a ponekada i prema drugim članovima porodice.

UTICAJ POVRATA NA HAPŠENJE, PRITVOR I SANKCIJE

Posebno je interesantno ispitivati uticaj povrata na hapšenje, određivanje pritvora i sankcije koje se izriču učinocima nasilja u porodici. Stoga je analiziran kako uticaj ranijeg kažnjavanja za nasilje u porodici i druga nasilna i nenasilna krivična dela, tako i uticaj postojanja ranijih prijava

porodičnog nasilja policiji i optužbi za nasilje u porodici bez obzira na odluku koja je u vezi sa tim doneta.

Čini se da ranija osuđivanost za nasilje u porodici ima značajan uticaj na odluke sudija o određivanju pritvora (za slične nalaze videti: Busch i Robertson, 1994).

Tabela 33. Ranije osude za nasilje u porodici i pritvor

		Pritvor		Ukupno	
		Da	Ne		
Ranije osude za nasilje u porodici	Da	Broj	6	15	21
		Procenat	28,6	71,4	100,0
	Ne	Broj	11	185	196
		Procenat	5,6	94,4	100,0
	Nema podataka	Broj	1	1	2
		Procenat	50,0	50,0	100,0
Ukupno	Broj	18	201	219	
	Procenat	8,2	91,8	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 17.925, df = 2, p = 0.000

Takođe, ranije osude za nasilje u porodici su značajno povezane sa trajanjem pritvora. Tako je veća verovatnoća da učinilac/učiniteljka koji/a je već osuđivan/a za nasilje u porodici provede duži vremenski period u pritvoru.

Tabela 34. Ranije osude za nasilje u porodici i dužina trajanja pritvora

		Dužina trajanja pritvora					Ukupno	
		Do 20 dana	20 dana-2 meseca	2-5 meseci	5-12 meseci	Nije određivan pritvor		
Ranije osude za nasilje u porodici	Da	Broj	2	0	1	3	15	21
		Procenat	9,5	0	4,8	14,3	71,4	100,0
	Ne	Broj	2	4	3	2	185	196
		Procenat	1,0	2,0	1,5	1,0	94,5	100,0
	Nema podataka	Broj	0	1	0	0	1	2
		Procenat	0	50,0	0	0	50,0	100,0
Ukupno	Broj	4	5	4	5	201	219	
	Procenat	1,8	2,3	1,8	2,3	91,8	100,0	

Pirsonov hi-kvadrat = 45.281, df = 8, p = 0.000

Učinioci/učiniteljke koji/e imaju istoriju osuđivanosti za nasilje u porodici takođe imaju veće šanse da budu kažnjeni/e kaznom zatvora. Najčešće se događa da učinilac/učiniteljka izvrši nasilje

prema istoj žrtvi, ali ova veza je takođe značajna i u slučajevima kada se ranija osuda odnosi na nasilje u porodici izvršeno prema drugoj žrtvi.

Tabela 35. Ranije osude za nasilje u porodici i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije osude za nasilje u porodici	Da	Broj	10	11	21
		Procenat	47,6	52,4	100,0
	Ne	Broj	21	175	196
		Procenat	10,7	89,3	100,0
	Nema podataka	Broj	1	1	2
		Procenat	50,0	50,0	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 22.731, df = 2, p = 0.000

Nalazi istraživanja takođe pokazuju značajnu vezu između ranije osuđivanosti za nasilje u porodici i dužine zatvorske kazne. Učinioci/učiniteljke koji/e su već bili osuđivani/e za nasilje u porodici češće dobijaju duže zatvorske kazne u odnosu na one koji su prvi put osuđeni za ovo krivično delo.

Tabela 36. Ranije osude za nasilje u porodici i dužina kazne zatvora

			Dužina kazne zatvora					Nije izrečena kazna zatvora	Ukupno
			Do 3 meseca	3-6 meseci	6 meseci do 1 godine	1-2 godine	2-3 godine		
Ranije osude za nasilje u porodici	Da	Broj	1	3	3	3	1	10	21
		Procenat	4,8	14,3	14,3	14,3	4,8	47,5	100,0
	Ne	Broj	9	4	4	3	2	174	196
		Procenat	4,6	2,0	2,0	1,5	1,1	88,8	100,0
	Nema podataka	Broj	0	1	0	0	0	1	2
		Procenat	0	50,0	0	0	0	50,0	100,0
Ukupno		Broj	10	8	7	6	3	185	219
		Procenat	4,5	3,7	3,2	2,7	1,4	84,5	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 46.082, df = 10, p = 0.000

Nalazi o postojanju značajne veze između ranije osuđivanosti za nasilje u porodici i uslovne osude (Tabela 37) u skladu su sa napred navedenim nalazima: učinioci/učiniteljke koji su prethodno osuđivani/e za nasilje u porodici imaju manje šanse da im bude izrečena uslovna osuda.

Tabela 37. Ranije osude za nasilje u porodici i uslovna osuda

			Uslovna osuda		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije osude za nasilje u porodici	Da	Broj	7	14	21
		Procenat	33,3	66,7	100,0
	Ne	Broj	145	51	196
		Procenat	74,0	26,0	100,0
	Nema podataka	Broj	1	1	2
		Procenat	50,0	50,0	100,0
Ukupno		Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 15.262, df = 2, p = 0.000

Međutim, ne uočava se značajna veza između ranije osuđivanosti za nasilje u porodici i novčane kazne.

Pored veze između određivanja pritvora i sankcija sa ranijom osuđivanošću za nasilje u porodici, postoji i značajna veza između pritvora i sankcija i ranije osuđivanosti za druga nasilna krivična dela. Tako se beleži značajna pozitivna korelacija između ranije osuđivanosti za druga nasilna krivična dela i hapšenja/određivanja pritvora, dužine trajanja pritvora i kazne zatvora, kao i negativna korelacija sa uslovnom osudom (Tabele 38, 39 i 40).

Tabela 38. Ranije osude za druga nasilna krivična dela i hapšenje/određivanje pritvora

			Hapšenje/određivanje pritvora		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije osude za druga nasilna krivična dela	Da	Broj	13	27	40
		Procenat	32,5	67,5	100,0
	Ne	Broj	15	160	175
		Procenat	8,6	91,4	100,0
	Nema podataka	Broj	1	3	4
		Procenat	25,0	75,0	100,0
Ukupno		Broj	29	190	219
		Procenat	13,2	86,8	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 16.717, df = 2, p = 0.000

Tabela 39. Ranije osude za druga nasilna krivična dela i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije osude za druga nasilna krivična dela	Da	Broj	16	24	40
		Procenat	40,0	60,0	100,0
	Ne	Broj	14	161	175
		Procenat	8,0	92,0	100,0
	Nema podataka	Broj	2	2	4
		Procenat	50,0	50,0	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 30.811, df = 2, p = 0.000

Tabela 40. Ranije osude za druga nasilna krivična dela i uslovna osuda

			Uslovna osuda		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije osude za druga nasilna krivična dela	Da	Broj	19	21	40
		Procenat	47,5	52,5	100,0
	Ne	Broj	133	42	175
		Procenat	76,0	24,0	100,0
	Nema podataka	Broj	1	3	4
		Procenat	25,0	75,0	100,0
Ukupno		Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 16.455, df = 2, p = 0.000

Istraživanjem nije utvrđeno postojanje statistički značajne veze između prethodne osuđivanosti za nenasilni kriminalitet i odluka o određivanju pritvora i sankcija.

Pa ipak, nalazi istraživanja ukazuju da, pored povrata u krivičnopravnom smislu, postoji uticaj ranijih prijava podnošenih policiji za nasilje u porodici, bez obzira da li su one rezultirale osudom ili ne. Čini se da na odluke o kazni zatvora i uslovnoj osudi značajno utiče postojanje ranijih prijava podnošenih policiji, iako sudovima nedostaju smernice u pogledu njihovog tretiranja (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2004; Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2007).

Tabela 41. Ranije prijave za nasilje u porodici i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije prijave za nasilje u porodici	Da	Broj	15	32	47
		Procenat	31,9	68,1	100,0
	Ne	Broj	8	31	39
		Procenat	20,5	79,5	100,0
	Nema podataka	Broj	9	124	133
		Procenat	6,8	93,2	100,0
Ukupno		Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 18.927, df = 2, p = 0.000

Tabela 42. Ranije prijave za nasilje u porodici i novčana kazna

			Novčana kazna		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije prijave za nasilje u porodici	Da	Broj	7	40	47
		Procenat	14,9	85,1	100,0
	Ne	Broj	2	37	39
		Procenat	5,1	94,9	100,0
	Nema podatak	Broj	10	123	133
		Procenat	7,5	92,5	100,0
Ukupno		Broj	19	200	219
		Procenat	8,7	91,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 3.138, df = 2, p = 0.208

Tabela 43. Ranije prijave za nasilje u porodici i uslovna osuda

			Uslovna osuda		Ukupno
			Da	Ne	
Ranije prijave za nasilje u porodici	Da	Broj	22	25	47
		Procenat	46,8	53,2	100,0
	Ne	Broj	27	12	39
		Procenat	69,2	30,8	100,0
	Nema podataka	Broj	104	29	133
		Procenat	78,2	21,8	100,0
Ukupno		Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 16.258, df = 2, p = 0.000

Ranije prijave takođe imaju uticaja na odluku o određivanju pritvora i novčanoj kazni, ali je ova veza manje značajna.

Ukupno gledano, nalazi istraživanja u vezi povrata govore u prilog tome da su ranije osude i prijave za nasilje u porodici jak prediktor određivanja pritvora učiniocu/učiniteljki i izricanja kazne zatvora ili novčane kazne, a da u isto vreme umanjuju šanse da se učiniocu/učiniteljki izrekne uslovna osuda. Učinioci/učiniteljke koji/e su ranije bili osuđivani/e imaju veće šanse da budu osuđeni/e na dužu kaznu zatvora. Ovi nalazi mogu da se protumače kao tendencija sudova da strože reaguju u slučajevima kada prva osuda (skoro uvek uslovna osuda) nije bila efikasna, odnosno nije sprečila dalje nasilje, ali isto tako i u slučajevima kada ranije prijave nisu dovele do pokretanja krivičnog postupka. Međutim, ovo takođe govori o tome da sudovi svoje odluke zasnivaju na povratu u pravnom smislu. Jer, kao što je pokazala analiza u delu o kontinuiranom nasilju/izolovanom događaju, oni ne uzimaju u obzir ukupnost konteksta viktimizacije koja se ponavlja tokom vremena, bez obzira da li je u tim situacijama dolazilo ili ne do reakcije krivičnog pravnog sistema. Na ovaj način, kao što je uočeno u ranoj fazi primene zakona o nasilju u porodici u nekim drugim državama (Busch and Robertson, 1994), sudije zanemaruju istoriju nasilja, moći i kontrole u odnosima, te stoga ne mogu da razumeju karakterističnu prirodu nasilja u porodici u poređenju sa drugim nasilnim krivičnim delima koja se javljaju kao izolovani događaji.

Važno je apostrofirati da se nalazi o povratu odnose na mali broj onih koji su prethodno bili osuđivani (21)⁹ i prijavljivani (47) za nasilje u porodici, kao i da većinu onih koji su ranije bili osuđivani/prijavljivani čine učinioci muškog pola.

Tako je 78,7% muškaraca i 21,3% žena iz uzorka prethodno bilo prijavljivano policiji zbog izvršenog nasilja u porodici. Takođe, muškarci čine većinu onih koji su prethodno bili osuđivani za nasilje u porodici (85,7%) i druga nasilna krivična dela (95%). Samo tri žene su ranije bile osuđivane za nasilje u porodici. Za razliku od muškaraca, koji su ponekada bili osuđivani više puta, sve tri pomenute žene bile su prethodno osuđene samo jednom.

Takođe je važno pomenuti da u većini slučajeva (133 ili 60,7%) nije bilo podataka o prethodnim prijavama za nasilje u porodici. Uz to, trebalo bi apostrofirati i to da nasilni muškarci ponekada lažno prijavljuju svoje partnerke za nasilje u porodici, što je bila jedna od kontrolnih taktika koje su oni koristili kao deo zlostavljanja. Istraživanjem su identifikovani primeri dobre prakse u vezi sa tim: u ovakvim slučajevima neki sudovi su oslobađali žene od optužbi, obrazlažući svoju odluku nedostatkom dokaza da je krivično delo izvršeno.

UTICAJ UZAJAMNOG NASILJA NA PRIMENU ZAKONSKIH REŠENJA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

U 38 slučajeva (17,4%) uključenih u istraživanje postojalo je uzajamno nasilje između žrtava i učinilaca, dok je u ostalim slučajevima samo jedna strana bila nasilna. Uzajamno nasilje javilo se u 52,6% slučajeva partnerskog i 39,5% slučajeva nepartnerskog nasilja, dok se ređe javljalo u slučajevima kombinovanog partnerskog i nepartnerskog nasilja (7,9%). U slučajevima uzajamnog nasilja, obe strane su istovremeno i učinioci i žrtve, ali njihov doprinos može da bude različit. Postoje slučajevi uzajamnog nasilja u kojima su obe strane jednako ili slično odgovorne za nasilje ili, pak,

⁹ Osude su uključivale nasilje u porodici i kao krivično delo i kao prekršaj.

slučajevi u kojima je jedno lice primarni nasilnik/nasilnica a sekundarna žrtva, dok je drugo lice primarna žrtva a sekundarni nasilnik/nasilnica. Ovo poslednje se dešava u samoodbrani ili u situaciji kada je nasilje isprovocirano od strane primarnog nasilnika/nasilnice.

U nešto više od jedne trećine slučajeva uzajamnog nasilja, nasilje je izvršeno kako bi se lice odbranilo od napada druge strane (39,4%). U gotovo istom procentu je nasilje bilo izvršeno u samoodbrani u slučajevima partnerskog (53,3%) i nepartnerskog nasilja (46,7%).

U 23 od 38 slučajeva uzajamnog nasilja, obe strane su bile osuđene¹⁰ (60,5%). U preostalim slučajevima (39,5%) samo jedan od partnera bio je osuđen, ali on ili ona nisu uvek bili i primarni nasilnici.

Tabela 44. Pol izvršioca/izvršiteljke i uzajamno nasilje

			Uzajamno nasilje		Ukupno
			Da	Ne	
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	17	149	166
		Procenat	10,2	89,8	100,0
	Žene	Broj	21	32	53
		Procenat	39,6	60,4	100,0
Ukupno		Broj	38	181	219
		Procenat	17,4	82,6	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 24.183, df = 1, p = 0.000

Kao što se vidi iz Tabele 44, više žena nego muškaraca bilo je osuđeno u slučajevima u kojima je postojalo uzajamno nasilje u porodici.

Tabela 45. Pol izvršioca/izvršiteljke i nasilje kao vid odbrane

			Nasilje kao vid odbrane			Ukupno
			Da	Ne	Nema uzajamnog nasilja	
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	6	11	149	166
		Procenat	3,6	6,6	89,8	100,0
	Žene	Broj	9	12	32	53
		Procenat	17,0	22,6	60,4	100,0
Ukupno		Broj	15	23	181	219
		Procenat	6,9	10,5	82,6	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 24.487, df = 2, p = 0.000

¹⁰ U nekim slučajevima bilo je po nekoliko lica na svakoj strani.

Takođe, kako se vidi u Tabeli 45, žene češće vrše nasilje u porodici u odbrani, tj. nasilje u porodici je u ovim slučajevima reakcija na nasilje koje dolazi od druge strane. Odnos između partnerskog i nepartnerskog nasilja u ovim slučajevima je sličan (redom 53,3% i 46,7%).

U 19 slučajeva se radilo o primarnom nasilniku/nasilnici a sekundarnoj žrtvi, što čini polovinu (50%) svih učinilaca uključenih u uzajamno nasilje ili 8,6% ukupnog uzorka.

Primarni nasilnici koji su istovremeno i sekundarne žrtve osuđeni su u 57,9% slučajeva uzajamnog nasilja. Međutim, među onima koji su osuđeni bilo je i onih koji su bili primarne žrtve a sekundarni nasilnici. Oni/one su osuđeni/e u nešto više od polovine slučajeva uzajamnog nasilja (52,6%), što je slično procentu osuđenih primarnih nasilnika.

Tabela 46. Pol izvršioca/izvršiteljke i žrtva kao primarni nasilnik

		Žrtva kao primarni nasilnik			Ukupno	
		Da	Ne	Nema uzajamnog nasilja		
Pol izvršioca/ izvršiteljke	Muškarci	Broj	6	11	149	166
		Procenat	3,6	6,6	89,8	100,0
	Žene	Broj	13	8	32	53
		Procenat	24,5	15,1	60,4	100,0
Ukupno		Broj	19	19	181	219
		Procenat	8,7	8,7	82,6	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 27.770, df = 2, p = 0.000

Kao što je prikazano u Tabeli 46, postoji jaka veza između pola osuđenog izvršioca/izvršiteljke i slučajeva u kojima je žrtva bila primarni nasilnik/nasilnica. Sekundarne žrtve koje su istovremeno i primarni nasilnici su mahom identifikovane u slučajevima osuđenih žena: žene su bile dvostruko češće osuđivane nego muškarci uprkos tome što su bile primarne žrtve.

Osude primarnih žrtava javljaju se u slučajevima partnerskog (52,6%) i nepartnerskog nasilja (47,4%). U ovim slučajevima sud je cenio nasilje u porodici kao izlovolani događaj, čak i onda kada su se ovi događaji dešavali jedan za drugim i u uzročno-posledičnoj vezi, bez odgovarajućeg razmatranja, ako je uopšte razmatrano, kontinuiteta nasilja i/ili činjenice da je primarna žrtva/sekundarni nasilnik/nasilnica postupala u samoodbrani. U ovim situacijama se uglavnom radilo o partnerskom nasilju, ali je bilo i slučajeva nepartnerskog nasilja (na primer, uzajamno nasilje između sina i oca). Čini se da je u slučajevima uzajamnog nasilja ignorisanje prirode kako rodne tako i druge neravnoteže moći u odnosima uticalo na neadekvatnu primenu zakona.

U ovim slučajevima, generalni stav sudova prema nasilnom ponašanju primarnog nasilnika/nasilnice a sekundarne žrtve bio je takav da ne uzimaju u obzir odgovornost primarnog nasilnika/nasilnice, uključujući nasilje koje je on/ona vršio/vršila u dužem vremenskom periodu i brojne prijave podnošene policiji protiv njega/nje. U slučajevima u kojima je jedna strana (obično partner muškog pola) bila nasilna tokom dužeg perioda i onda napala žrtvu (obično partnerku) kao deo krivičnog dela za koje su oboje osuđeni, a žrtva je reagovala u samoodbrani, sud je obe strane tretirao na isti način. Samoodbrana u ovim situacijama ne smatra se osnovom za primenu instituta

nužne odbrane u krivičnompravnom smislu. U Srbiji je nužna odbrana definisana kao odbrana koja je nužna da bi žrtva od sebe ili drugog odbila istovremeni protivpravni napad (član 19 Krivičnog zakonika). Stoga se može pretpostaviti da je interpretacija ovih slučajeva kao onih u kojima nema odgovarajućeg osnova da se smatraju istovremenom reakcijom na napad odlučujuća. Autorka veruje da je, makar u nekoliko slučajeva, sud mogao da tretira slučajeve nasilja koje su izvršile žene kao slučajeve u kojima je došlo do prekoračenja nužne odbrane, a što bi imalo veoma značajne pravne konsekvence. Kazna u slučaju prekoračenja nužne odbrane može biti ublažena, dok lice koje prekorači granice nužne odbrane usled jake razdraženosti ili straha izazvanog napadom može biti oslobođeno optužbe. Štaviše, u većini ovih slučajeva u presudama nije bilo pomena o prethodnom zlostavljanju, odnosno značajnom doprinosu primarnog nasilnika, što za posledicu ima izricanje jednake ili veoma slične kazne obema stranama. U samo jednom slučaju primarna žrtva/sekundarna izvršiteljka (žena) bila je oslobođena optužbe.

Uočeno je da u slučajevima nasilja u porodici ima daleko manje mogućnosti za ublažavanje kazne u odnosu na slična nasilna krivična dela izvršena prema drugim licima. Na primer, blaža kazna je predviđena za ubistvo ili telesnu povredu, ali ne i za nasilje u porodici, ako je delo izvršeno u stanju jake razdraženosti ili straha izazvanog ponašanjem ili nasiljem od strane žrtve. To je verovatno još jedna posledica tretiranja ovog krivičnog dela kao dela protiv porodice umesto protiv lica. Takođe, institut nužne odbrane se primenjuje u tradicionalnom smislu i ne postoje smernice za njegovu primenu koje bi uzele u obzir specifičnost konteksta kontrole i straha u slučajevima nasilja u porodici.

Ovi nalazi jasno govore da sudije nisu svesne razlike između primarnog i sekundarnog nasilnika/nasilnice i da njihove interpretacije u vezi sa tim nisu adekvatne te imaju negativne posledice za primarne žrtve. Stiče se utisak da je razlika između primarnog i sekundarnog nasilnika/nasilnice potpuno nevažna prilikom primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji. Nalazi istraživanja ukazuju na odsustvo korelacije između činjenice da se radi o sekundarnoj žrtvi koja je ujedno i primarni nasilnik/nasilnica i odluka o hapšenju/određivanju pritvora i krivičnih sankcija, odnosno kažnjavanja. Rezultate kvantitativne analize potkrepljuje kvalitativna analiza sudskih predmeta, koji ne sadrže ni u naznakama pokušaje identifikovanja i davanja značaja razlici između primarnog i sekundarnog nasilnika/nasilnice.

PRIDRUŽIVANJE ŽRTVE GONJENJU I KAŽNJAVANJE

Nalazi istraživanja ukazuju na postojanje značajne veze između pridruživanja žrtve krivičnom gonjenju i odluke o kazni (kazne zatvora i novčane kazne), kao i na negativnu korelaciju sa uslovnom osudom.

Tabela 47. Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju i kazna zatvora

			Kazna zatvora		Ukupno
			Da	Ne	
Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju	Da	Broj	20	63	83
		Procenat	24,1	75,9	100,0
	Da, preko punomoćnika	Broj	1	6	7
		Procenat	14,3	85,7	100,0
	Ne	Broj	6	91	97
		Procenat	6,2	93,8	100,0
	Nema podataka	Broj	5	27	32
		Procenat	15,6	84,4	100,0
	Ukupno	Broj	32	187	219
		Procenat	14,6	85,4	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 11.531, df = 3, p = 0.009

Tabela 48. Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju i novčana kazna

			Novčana kazna		Ukupno
			Da	Ne	
Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju	Da	Broj	10	73	83
		Procenat	12,0	88,0	100,0
	Da, preko punomoćnika	Broj	0	7	7
		Procenat	0	100,0	100,0
	Ne	Broj	4	93	97
		Procenat	4,1	95,9	100,0
	Nema podataka	Broj	5	27	32
		Procenat	15,6	84,4	100,0
	Ukupno	Broj	19	200	219
		Procenat	8,7	91,3	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 6.344, df = 3, p = 0.096

Tabela 49. Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju i uslovna osuda

		Ulovna osuda		Ukupno	
		Da	Ne		
Pridruživanje žrtve krivičnom gonjenju	Da	Broj	51	32	83
		Procenat	61,4	38,6	100,0
	Da, preko punomoćnika	Broj	6	1	7
		Procenat	85,7	14,3	100,0
	Ne	Broj	77	20	97
		Procenat	79,4	20,6	100,0
	Nema podataka	Broj	19	13	32
		Procenat	59,4	40,6	100,0
	Ukupno	Broj	153	66	219
		Procenat	69,9	30,1	100,0

Pirsonov hi-kvadrat = 9.474, df = 3, p = 0.024

Dobijeni podaci potvrđuju nalaze ranijih istraživanja u vezi sa tim (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2007), ali pružaju i dodatne dokaze o tome da odluke suda u velikoj meri zavise od toga da li se žrtva pridružila krivičnom gonjenju ili ne.

Međutim, većina žrtava ne pridružuje se krivičnom gonjenju, a među onima koji se ne pridružuju gonjenju najvećim delom su žene. To ima veoma značajne rodne implikacije jer se često žene žrtve dugotrajnog nasilja boje da se pridruže gonjenju ili se ne pridružuju jer žele da se njihovi partneri promene ili da im se umesto kazne izrekne mera lečenja. Ovi nalazi govore u prilog potrebi pružanja ženama podrške tokom krivičnog postupka, što takođe može da ih ohrabri da se pridruže gonjenju: „...žene koje dobijaju pomoć specijalizovanih službi su spremnije da svedoče i zadovoljnije su sudskim postupkom“ (Council of Europe, 2006).

MERE ZAŠTITE I PRIMENA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA O NASILJU U PORODICI

Ovim istraživanjem nije bilo moguće doći do nekih značajnih nalaza o uticaju izrečenih mera zaštite na primenu krivičnog zakonodavstva o nasilju u porodici, prevashodno zbog nedostatka relevantnih informacija u sudskim predmetima. Stoga nije moglo da se utvrdi da li mere zaštite nisu bile izricane za ranije nasilje ili ovaj podatak jednostavno nedostaje. Jedina dostupna informacija odnosi se na mere zaštite izrečene u tri slučaja nasilja u porodici koji su bili predmet suđenja u slučajevima obuhvaćenim uzorkom. Međutim, činjenica da je mera zaštite izrečena nije pominjana u presudi, pa stoga nije bilo moguće utvrditi da li je i na koji način to uticalo na odluku suda.

OTEŽAVAJUĆE I OLAKŠAVAJUĆE OKOLNOSTI KOJE SU UZIMANE U OBZIR PRILIKOM KAŽNJAVANJA

Kvalitativna analiza olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, koje su uzimane u obzir prilikom kažnjavanja za nasilje u porodici, pokazala je da sudovi obično prepisuju zakonski tekst, iznoseći da su sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti uzete u obzir ali bez njihovog nabranjanja ili, kao i u slučaju bilo kog drugog krivičnog dela, navodeći nekoliko takvih okolnosti, kao što su: da li učinilac ima porodicu/decu; starost učinioca (veoma mlad ili veoma star); da li je učinilac ranije osuđivan ili ne; da li je učinilac priznao delo ili se pokajao; da li se žrtva pridružila gonjenju, ili da li je žrtva istakla imovinskopravni zahtev. Ove okolnosti se često navode samo formalno i retko imaju smisla kada se odnose na muškarca koji je godinama bio nasilan prema svojoj ženi i deci (videti: Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2004 i 2007; Jovanović, 2010). Ili, starost učinioca je pominjana bez objašnjavanja razloga zbog čega je ta okolnost cenjena kao olakšavajuća.

Ranija osuđivanost je među najčešće pominjanim otežavajućim okolnostima. Međutim, u presudama se retko specifikuju krivična dela za koja je lice ranije osuđivano. U samo par slučajeva pomenuto je da su se ranije osude odnosile na nasilje u porodici ili druga nasilna krivična dela. Veoma retko je povrat u kriminološkom smislu (faktički povrat), tj. kontinuitet nasilja naveden kao otežavajuća okolnost. U pojedinim slučajevima, činjenice da je bilo više žrtava ili da je žrtva bila u drugom stanju takođe su cenjene kao otežavajuće okolnosti.

Uz to, činjenica da je učinilac/učiniteljka bio/bila pod uticajem alkohola je u nekoliko slučajeva cenjena kao olakšavajuća okolnost. Takođe, u dva slučaja je doprinos žrtve nasilju cenjen kao olakšavajuća okolnost. Međutim, u oba slučaja su u pitanju žene žrtve koje su bile sekundarne nasilnice, odnosno koje su nasiljem reagovala na dugotrajno nasilje koje su trpele od strane dominantog nasilnika. S druge strane, dugotrajno primarno zlostavljanje uglavnom nije uzimano u obzir kao otežavajuća okolnost. Pored toga, u jednom slučaju uzajamnog nasilja sud je kao otežavajuću okolnost pomenuo stepen ugroženosti objekta zaštite, tj. porodice, koja je bila ugrožena uzajamnim nasiljem oba partnera, ali bez ukazivanja na razliku između primarnog i sekundarnog nasilnika/nasilnice. Ovaj primer jasno pokazuje ono što je nedvosmisleno prepoznatljivo iz ostalih podataka a to je da sudije nasilje u porodici tretiraju kao krivično delo protiv porodice a ne kao delo protiv lica.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nalazi ovog istraživanja pokazuju da pol i drugi faktori utiču na primenu zakonskih rešenja o nasilju u porodici od strane krivičnih sudova u Srbiji. Očigledno je da se muškarci češće hapse, da im se češće određuje pritvor i da im se češće izriče kazna zatvora ili novčana kazna. Međutim, ne postoji značajna veza između pola i izricanja kazne zatvora, što pokazuje da drugi faktori, kao što su težina nasilja, ustanovljen kontinuitet nasilja i povrat, imaju odlučujući uticaj na ove odluke. To potvrđuju podaci o uticaju drugih faktora. Sudovi češće izriču kaznu zatvora u slučajevima u kojima je krivično delo nasilja u porodici tretirano kao deo šireg konteksta drugotrajnog nasilja. Podaci do kojih se došlo istraživanjem ukazuju na statistički značajnu vezu vrste nasilja i odluka o hapšenju/određivanju pritvora i krivičnim sankcijama. Takođe, šanse da izvršilac/izvršiteljka bude unapšen/a, da mu/joj se odredi pritvor ili da bude kažnjen/a kaznom zatvora povećavaju se sa povećanjem težine izvršenog nasilja. Štaviše, činjenica da su, pored partnerke/partnera, i drugi članovi porodice (kako punoletni tako i maloletni) zlostavljani ima veliki uticaj na odluke o hapšenju/pritvoru i sankcijama. Nalazi istraživanja takođe govore u prilog tome da alkoholizam ima značajan uticaj na odluku policije o hapšenju i odluku suda o određivanju pritvora, ali ne i na odluke o kazni ili uslovnoj osudi. Mere bezbednosti usmerene na lečenje izvršioca/izvršiteljke ne primenjuju se u svim slučajevima u kojima je nasilje izvršeno u vezi s alkoholizmom. Nasuprot napred iznetim nalazima su oni koji ukazuju na odsustvo značajne veze između upotrebe oružja i hapšenja, pritvora i izrečenih sankcija.

Ranije osude i prijave za nasilje u porodici imaju najjači uticaj na odluke o hapšenju/pritvoru i kažnjavanju. To može da upućuje na zaključak da policija i sudovi veruju da je to dokaz da nasilje u porodici ima dužu istoriju, tj. da je opasnije. Takođe je identifikovan i uticaj ranije osuđivanosti za druga nasilna krivična dela. Međutim, nalazi istraživanja ukazuju da sud uglavnom uzima u obzir povrat učinioca u pravnom smislu.

Istraživanjem se došlo i do nekih primera dobre prakse, posebno u pogledu uzimanja u obzir istorije nasilja i nekažnjavanja žena koje su bile prijavljene od strane svojih nasilnika. Ovi primeri mogu da se koriste za obuku policije, tužilaca i sudija, a sudije koje primenjuju ovu dobru praksu mogu da budu uključene u ove obuke.

Ovo istraživanje govori u prilog postojanja značajnih rodni implikacija primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji, pre nego o direktnoj diskriminaciji žena. Ove implikacije se generalno odnose na neadekvatno tretiranje slučajeva u kojima postoji kontinuirano nasilje (obično muško nasilje nad ženama), kao i slučajeva uzajamnog nasilja u kojima je žrtva (obično muškog pola) primarni nasilnik ali se ipak žena, koja je primarna žrtva, osuđuje. Sasvim je jasno da policija, tužioci i sudije ne razumeju istoriju nasilja, moći i kontrole u muško-ženskim odnosima, što ima ozbiljne negativne posledice na to kako primenjuju zakonska rešenja o nasilju u porodici (Busch and Robertson, 1994).

Istraživanje je takođe ukazalo na nedostatak nekih veoma značajnih informacija u sudskim predmetima, ali i u spisima tužilaštva i policije, kao i kako to može da ima negativne posledice na praćenje primene zakona u slučajevima nasilja u porodici. Ovaj nedostatak se delom može objasniti odsustvom ili nedovoljnom razvijenošću međusektorske saradnje i razmene informacija, posebno između sudova koji postupaju u građanskim i krivičnim predmetima, a delom i činjenicom da policija, javni tužioci i sudovi nisu u obavezi da evidentiraju važne podatke.

Informacije koje nedostaju posebno uključuju sledeće: detaljne informacije o žrtvi, uključujući svako prethodno zlostavljanje od strane učinioca/učiniteljke (ako je on/ona i primarni nasilnik/nasilnica) i uticaj koji je porodično nasilje imalo na žrtvu; informacije o merama zaštite; informacije o pokrenutim postupcima u vezi vršenja roditeljskog prava/starateljstva nad detetom ili merama koje su preduzete, kao i o drugim merama zaštite deteta, i informacije o prisustvu predstavnika organizacije koja pruža podršku žrtvama. Takođe, informacije o iniciranim i/ili primenjenim merama zaštite žrtve/svedoka bile su dostupne u svega nekoliko sudskih predmeta, a mahom su se odnosile na zaštitu maloletnih žrtava. Međutim, kako sudovi nisu u obavezi da evidentiraju ovaj važan podatak, teško je proceniti da li je propušteno da se ove mere primene ili je u pitanju bio samo nedostatak te informacije. Takođe, u Srbiji ne postoji obaveza obaveštavanja žrtve o puštanju izvršioca na slobodu, pa nije neobično što ovaj podatak nije bio dostupan u sudskim predmetima.

Identifikovanje podataka koji nedostaju u sudskim predmetima veoma je važno za buduće praćenje (monitoring) sudske prakse. To je posebno važno kao osnov za zalaganje za unapređenje sistema evidentiranja podataka od strane krivičnog sistema u Srbiji uopšte, i posebno u vezi sa nasiljem u porodici.

PREPORUKE

Na osnovu ukupnih nalaza istraživanja, razvijene su sledeće preporuke za bolju primenu važećeg zakonodavstva o nasilju u porodici i za bolju i efikasniju zaštitu žrtava.

IZMENE ZAKONA I NJIHOVA PRIMENA

1. Nasilje u porodici trebalo bi da bude predviđeno u glavi Krivičnog zakonika u kojoj su propisana krivična dela protiv života i tela a ne u delu gde su krivična dela protiv braka i porodice, i da se, shodno tome, tretira kao nasilno krivično delo protiv lica, uključujući mogućnost blažeg kažnjavanja u slučajevima u kojima je nasilje isprovocirano zlostavljanjem koje je žrtvu dovelo u stanje jake razdraženosti i straha.
2. Odredbe o nužnoj odbrani i/ili njihova primena trebalo bi da budu revidirane tako da uključe slučajeve primarnih žrtava a sekundarnih nasilnika/nasilnica, koje su izvršile delo pod snažnim uticajem dugotrajnog nasilja, čak i u slučajevima u kojima ne postoji istovremenost napada i odbrane.
3. Način na koji se ceni povrat trebalo bi da uključi kako formalni (pravni), tako i faktički povrat, kao i pažljivo ispitivanje mogućih lažnih prijava protiv žrtve.
4. Slučajevi nasilja u porodici koji su u vezi sa zloupotrebom alkohola, kao i dugotrajno nasilje zahtevaju odgovarajuću reakciju jer su uslovna osuda i kratkotrajna kazna zatvora veoma neefikasne.
5. Javni tužilac i sudska administracija trebalo bi da budu efikasniji a krivični postupak bi u celini trebalo da bude kraći.

PRIKUPLJANJE I RAZMENA PODATAKA

1. Sudski predmeti u krivičnim slučajevima trebalo bi da sadrže obavezne informacije o tome da li su mere zaštite izricane okrivljenom i ako jesu, koliko često; policija, tužilaštvo i sud moraju da uzmu ove informacije u obzir prilikom procene rizika od budućeg nasilja kako bi razumeli istoriju nasilja, moći i kontrole i doneli odluku o hapšenju/pritvoru i sankciji.
2. Sudski predmeti trebalo bi da sadrže više informacija o žrtvi, uključujući informacije o prethodnim prijavama i osudama za nasilje u porodici (u slučaju u kome je žrtva bila primarni nasilnik) i druge dokaze o nasilju u porodici, kao i o izrečenim merama zaštite.
3. Sudski predmeti trebalo bi da uključe i sledeće informacije: informacije o detetu kao svedoku partnerskog nasilja i s tim u vezi iniciranim postupcima u vezi vršenja roditeljskog prava/starateljstva nad detetom ili preduzetim merama, kao i o drugim merama zaštite deteta; informacije o prisustvu predstavnika organizacije koja pruža podršku žrtvama; informacije o pretnjama upućenim žrtvi tokom suđenja i iniciranim i/ili primenjenim merama zaštite žrtve/svedoka, i informacije o tome da li je žrtva bila obavestena o puštanju učinioca na slobodu, što bi trebalo da bude obavezno.

4. Trebalo bi razviti standardne protokole za ustanovljavanje koje činjenice o nasilju u porodici i druge informacije treba da sadrže sudski predmeti.
5. Kako bi se efikasno odgovorilo na slučajeve nasilja u porodici potrebno je uspostaviti suštinsku međusektorsku saradnju, uključujući međusobno povezane baze podataka, redovnu razmenu iskustava i informacija, kao i zajednički rad na pojedinačnim slučajevima.
6. Međusektorska saradnja je posebno važna između sudova koji postupaju u krivičnim i građanskim predmetima, i između različitih sudova koji postupaju u krivičnim stvarima, kao i između nevladinih organizacija, policije, tužilaca i sudija.
7. Posebno je važno da razmena informacija i saradnja budu razvijeni između različitih tužilaštava i sudova koji postupaju u krivičnim stvarima, kao i između različitih krivičnih postupaka koji se vode unutar istog tužilaštva i suda, a koji se odnose na odvojeno postupanje u slučajevima koji uključuju istu žrtvu i istog učinioca.

PRAĆENJE I EVALUACIJA

1. Trebalo bi redovno pratiti primenu krivičnog i građanskog zakonodavstva u odnosu na muškarce i žene.
2. Na osnovu redovnog praćenja trebalo bi sprovesti redovnu evaluaciju prakse policije, tužilaštava i sudova.
3. Predstavnicima nevladinih organizacija i istraživačima trebalo bi da bude obezbeđen pristup sudskim predmetima i to kroz konzistentnu primenu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.
4. Neophodna su dalja istraživanja kako bi se razvili indikatori i instrumenti za odgovarajuće praćenje primene zakonskih rešenja u odnosu na žene i muškarce, ali ne samo od strane sudova, već i policije i tužilaštva. To je posebno važno za razumevanje razloga neprocesuiranja prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja.¹¹

EDUKACIJA

1. Trebalo bi razviti programe i trening za policiju, tužioce i sudije o primeni zakonskih rešenja o nasilju u porodici, posebno o razlikovanju primarnog i sekundarnog nasilnika i nasilja u porodici kao duževremenog zlostavljanja i izolovanog događaja.

¹¹ Neke od preporuka su u skladu sa merama predloženim u okviru studije praćenja NVO u Srbiji u vezi sa primenom Konvencije UN o eliminaciji svih vidova diskriminacije žena (CEDAW), koja je sprovedena 2009. godine: A Summary Presentation of Analysis Findings and Recommendations, http://www.womenngo.org.rs/english/images/vesti_09/A%20Summary_of_Findings_and_Recommendations.pdf

Videti i Sudderth, 2010, i UN, 2009.

LITERATURA

A Summary Presentation of Analysis Findings and Recommendations, dostupno na http://www.womenngo.org.rs/english/images/vesti_09/A%20Summary_of_Findings_and_Recommendations.pdf, pristupljeno 1. marta 2012. godine.

Busch, R, Robertson, N. (1994) "Ain't no mountain high enough (to keep me from getting to you)": An analysis of the Hamilton Abuse Intervention Pilot Project. U: J. Stubbs (ur.) *Women, Male Violence and the Law*, Sydney: The Institute of Criminology, Sydney University Law School, str. 34-63.

California Alliance against domestic violence (2000) Domestic violence arrests: Beyond the obvious. Improving strategies in the New Millennium. Sacramento: California Alliance against domestic violence.

Council of Europe (2006) Combating violence against women – Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/CDEG\(2006\)3_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/CDEG(2006)3_en.pdf), pristupljeno 1. marta 2012. godine.

Jovanović, S. (2010) *Pravna zaštita od nasilja u porodici*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N. (2004) *Krivično delo nasilja u porodici: pravna praksa u Republici Srbiji*, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.

Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N. (2007) *Krivično delo nasilja u porodici - aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu* Beograd: Autonomni ženski centar i Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju Niš.

Kingsnorth, R. F.; MacIntosh, R. C. (2007) Intimate Partner Violence: The Role of Suspect Gender in Prosecutorial Decision-Making. *Justice Quarterly* 24(3), str. 460-495

Sudderth, L. (2010) *Improving data collection on violence against women in South East Europe*, UNIFEM, <http://www.unifem.sk/uploads/doc/ImprovingDataCollectionOnVAW.pdf>, pristupljeno 20. oktobra 2010. godine.

Henning, K., Renauer, B. (2005) Prosecution of Women Arrested for Intimate Partner Abuse. *Violence and Victims*. 20 (3), str. 361-376

The United Nations (2009) *Handbook for legislation on violence against women*, UN: New York, <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf>, pristupljeno 1. marta 2012. godine.